

šPolityka senioralna województwa warmi sko-mazurskiego
na lata 2014-2020ö

Olsztyn, 2013

Spis treści

Spis skrótów	3
Wstęp	4
1. Metodologia tworzenia programu	6
2. Zjawisko starzenia się społeczeństw w dokumentach strategicznych Europy, Polski i województwa warmińsko-mazurskiego.....	10
3. Dane statystyczne dotyczące osób starszych w województwie warmińsko-mazurskim....	16
4. „Srebrna gospodarka”.....	18
5. Wizja programu	20
6. Obszary, cele strategiczne i szczegółowe, działania, wskaźniki.....	21
6.1. Zdrowie (profilaktyka, rehabilitacja), infrastruktura i usługi socjalne.....	21
6.1.1. Analiza SWOT	27
6.1.2. Cele strategiczne i szczegółowe, działania, wskaźniki	29
6.2. Aktywność społeczna, kulturalna i edukacyjna	31
6.2.1. Analiza SWOT	33
6.2.2. Cele strategiczne i szczegółowe, działania, wskaźniki	34
6.3. Aktywność zawodowa.....	38
6.3.1. Analiza SWOT	39
6.3.2. Cele strategiczne i szczegółowe, działania, wskaźniki	41
6.4. Turystyka, sport i rekreacja	42
6.4.1. Analiza SWOT	46
6.4.2. Cele strategiczne i szczegółowe, działania, wskaźniki	47
7. Wdrażanie Programu	50
7.1. Finansowanie Programu	50
7.2. Monitorowanie Programu	51
8. Skład Zespołu ds. opracowania Wojewódzkiego programu na rzecz osób starszych na lata 2014-2020.	52
Harmonogram realizacji „Polityki senioralnej województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2014-2020”	53

Spis skrótów

ATW	Akademia Trzeciego Wieku
CBOS	Centrum Badania Opinii Społecznej
FOSa	Federacja Organizacji Socjalnych Województwa Warmińsko-Mazurskiego
GUS	Główny Urząd Statystyczny
MNiSW	Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego
NFZ	Narodowy Fundusz Zdrowia
ONZ	Organizacja Narodów Zjednoczonych
OPS	Orodek Pomocy Społecznej (w tym Miejskie, Miejsko-Gminne i Gminne Orodki Pomocy Społecznej)
OZPS	Ocena Zasobów Pomocy Społecznej
PCPR	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
PTTK	Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze
ROPS	Regionalny Orodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie
UE	Unia Europejska
UTW	Uniwersytet Trzeciego Wieku
WHO	wiatowa Organizacja Zdrowia (ang. World Health Organization)

Wst p

Proces starzenia si ludno ci jest zaliczany do najwa niejszych zjawisk spo ecznych XXI wieku, a jego skutki stanowi i b d stanowi kluczowe wyzwanie w sferze polityki spo ecznej w najbli szych latach.

Wed ug Strategii Lizbo skiej liczba ludno ci do 2050 roku b dzie si zmniejsza , natomiast liczba ludno ci w wieku powy ej 65 lat wzro nie o 60%, w stosunku do 2005 roku.

wiadomo nieuchronnego starzenia si spo ecze stw staje si obowi zkowym elementem planowania przysz ci we wszystkich sferach ycia. Powstaje wiele opracowa naukowych diagnozuj cych sytuacj os b starszych w kraju i na wiecie.

Na ich podstawie opracowywane s dokumenty unijne i krajowe wyznaczaj ce kierunki dzia a niezbdnych do podj cia w celu przygotowania si do ycia w znacznie zmienionej strukturze demograficznej, o których b dzie mowa w dalszej cz ci dokumentu.

Podejmuj c dzia a na rzecz os b starszych nale y pami ta , e dzia a pa stwa/w adz publicznych nie zast pi aktywno ci ca ego spo ecze stwa. Dlatego wa ne jest, aby samorz dy terytorialne, które s najbli ej swoich mieszka ców w czy si w proces kreowania nowej, przyjaznej seniorom rzeczywisto ci.

W roku 2009 województwo warmi sko-mazurskie zamieszkiwa 206 036 os b w wieku poprodukcyjnym, co stanowi 14,44% ogó a mieszka ców województwa, a w roku 2012 by to ju 228 147 os b, co stanowi 15,73% mieszka ców regionu.

Samorz d Województwa Warmi sko-Mazurskiego, maj c na uwadze rosn cy odsetek mieszka ców województwa w wieku poprodukcyjnym (w roku 2009 ó 14,44% do 15,73% w roku 2012) od wielu lat prowadzi szereg dzia a na rzecz wsparcia i aktywizowania os b starszych w regionie Warmii, Mazur i Powi la. Podejmowane dzia a s przygotowaniu zarówno spo ecze stwa jak i samych seniorów do ycia w zmieniaj cych si uwarunkowaniach spo eczno-ekonomicznych.

Staro to naturalna faza ycia ludzkiego nast puj ca po m do ci i dojrze ci. Obecnie jest ona kojarzona z obni aniem sprawno ci organizmu, zarówno psychicznej jak i fizycznej, ograniczon samodzielno ci , obni on zdolno ci przyswajania nowej wiedzy i umiej tno ci oraz dostosowywania si do wszelkich zmian. Cz sto te , traktowana jest jako czynnik w znacznej mierze wp ywaj cy na wycofanie os b starszych z ycia zawodowego i spo ecznego.

W zwi zku z powy szym nale y podj niezbdne dzia a w celu wypracowania pozytywnego wizerunku seniorów. Powinni my tak planowa i dzia a , aby osoby starsze by pe oprawnymi i aktywnymi obywatelami naszych spo eczno ci.

Rozwi zanie szeregu problemów wa nych dla ludzi starszych wymaga zmian systemowych, zale nych od polityki rz du, ale jest tak e wiele sfer, gdzie zmiany mog i powinny by wprowadzane z inicjatywy samorz du województwa, samorz dów powiatowych i gminnych oraz instytucji, organizacji pozarz dowych i samych obywateli.

Zapisy wyznaczaj ce kierunki rozwoju polityki senioralnej województwa warmi sko-mazurskiego znajduj si w najwa niejszych dokumentach strategicznych, okre laj cych kierunki rozwoju naszego regionu, w tym m. in. w *Strategii rozwoju spo eczno-gospodarczego*

województwa warmi sko-mazurskiego do roku 2025 oraz w Strategii polityki społecznej województwa warmi sko-mazurskiego do roku 2020.

Ponadto, Uchwała nr 1/2/09/III Zarządu Województwa Warmi sko-Mazurskiego z dnia 6 stycznia 2009 r. przyjęła *Wojewódzki program na rzecz osób starszych na lata 2009-2013* „Pogodna i bezpieczna jesień życia na Warmii i Mazurach”, w którym wyznaczono cztery obszary wsparcia tj. zdrowie, profilaktyka, służba zdrowia; system wsparcia oświata i infrastruktura i usługi socjalne; aktywność, zainteresowania i potrzeby duchowe osób starszych; wizerunek osoby starszej w społeczeństwie.

W 2011 r. opracowano raport z monitoringu wdrażania powyższego programu w latach 2009-2010¹. Kolejny monitoring zostanie przeprowadzony w 2014 r.

Okres wdrażania powyższego programu dobiega końca w grudniu 2013 r., w związku z czym zasadna potrzeba opracowania nowego programu, będącego w dużej mierze kontynuacją działań Samorządu Województwa na rzecz osób starszych.

Obecny Program jest dokumentem otwartym, o dużym stopniu ogólności, co umożliwia wdrożenie podejmowanie różnorodnych, pozytywnych inicjatyw na rzecz osób starszych.

W świetle dotychczasowych działań na rzecz osób starszych, podejmowanych przez administrację publiczną, szereg instytucji i sektor pozarządowy, widzimy postęp w zakresie wyrównywania szans osób starszych i przeciwdziałania ich społecznemu wykluczeniu. Sprzyjają temu również pozytywne zmiany zachodzące w świadomości społecznej, polegające na rozumieniu, że ten etap życia czeka każdego z nas i już dziś należy zadbać o równość praw wszystkich obywateli bez względu na wiek.

Mimo to, w dalszym ciągu osoby starsze napotykać zbyt wiele przeszkód, by mogły w pełni z tych praw korzystać. Dotychczasowe doświadczenia w realizacji zadań na rzecz osób starszych i coraz większa odpowiedzialność partnerów społecznych za stworzenie odpowiednich warunków życia wszystkim obywatelom bez względu na wiek pozwalają mieć nadzieję, że zwiększy się skuteczność wspólnych działań wynikających z tego Programu.

Proces opracowywania programu na lata 2014-2020 został przedstawiony w dalszej części dokumentu.

¹ Dokument do pobrania:
http://portal.warmia.mazury.pl/images/Departamenty/Regionalny_Osrodek_Polityki_Spoecznej/programy/raport_z_monitoringu.pdf

1. Metodologia tworzenia programu

Z inicjatyw opracowania *Polityki senioralnej województwa warmi sko-mazurskiego na lata 2014-2020* wystąpił Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmi sko-Mazurskiego w Olsztynie oraz Federacja Organizacji Socjalnych Województwa Warmi sko-Mazurskiego w Olsztynie (FOSA).

Polityka senioralna województwa warmi sko-mazurskiego na lata 2014-2020 skierowana jest do trzech grup odbiorców, tj.:

1. do osób w wieku powyżej 60 r. – ó jako bezpo rednich odbiorców zaproponowanych w nim działaniu,
2. do osób, w wieku ok. 55 r. , które dopiero wkraczają w okres senioralny,
3. do otoczenia osób starszych, czyli do całego społeczeństwa – ó jako po rednich, a czasem i bezpo rednich odbiorców niniejszego programu, szczególnie w kontekście edukowania o procesie starzenia się i przygotowania nas wszystkich do tego etapu życia.

Wyodrębnienie ww. grup wynika z przekonania, że aktywizacja i wsparciem należy objąć nie tylko osoby, które obecnie ukończyły 60 r. ., ale konieczne są również działania skierowane w celu przygotowania się do zdrowej i aktywnej starości².

Według Głównego Urzędu Statystycznego jako osoby starsze uznaje się osoby w wieku 60 lub 65 lat i więcej. Wyodrębnia się grupy ekonomiczne oraz grupy biologiczne, określone następującymi sposobami:

- grupy ekonomiczne:
 - ✓ ludność w wieku przedprodukcyjnym (0-17 lat),
 - ✓ ludność w wieku produkcyjnym (18-59 lat kobiety i 18-64 lat mężczyźni),
 - ✓ ludność w wieku poprodukcyjnym (60 lat i więcej kobiety; 65 lat i więcej mężczyźni),
- grupy biologiczne:
 - ✓ 0-14 lat – ó dzieci,
 - ✓ 15-64 lat – ó młodzień i dorośli bez osób starszych,
 - ✓ 65 lat i więcej – ó osoby starsze.

W kontekście wyodrębnienia w Polsce, od 2013 r., wieku aktywności zawodowej dla kobiet i mężczyzn do 67 r. . należy spodziewać się zmian w powyższych definicjach.

Główny Urząd Statystyczny starzenie się ludności definiuje jako proces zwiększania się udziału ludności w starszym wieku w ogólnej liczbie ludności. Określa się tzw. próg starości, tzn. wiek, po osiągnięciu którego można daną osobę zaliczyć do grupy ludności w starszym wieku. Najczęściej, jako próg, przyjmuje się jednolicie wiek 60 lub 65 lat, bądź wprowadza się odrębny próg dla mężczyzn – ó wiek 65 lat, a dla kobiet – ó 60 lat. W opracowaniach ONZ stosuje się dla kobiet i mężczyzn wiek jednolity – ó 65 lat.

² Zgodnie z ustaleniami Zespołu ds. opracowania niniejszego Programu.

W celu opracowania niniejszego Programu, Uchwa€ Nr 19/256/13/IV Zarz du Województwa Warmi sko-Mazurskiego z dnia 15 kwietnia 2013 r. powo€no Zespo€do spraw opracowania *Wojewódzkiego programu na rzecz osób starszych na lata 2014-2020* oraz przyj to harmonogram prac nad Programem.

Sk€d Zespo€ stanowili przedstawiciele:

- 1) Samorz du Województwa Warmi sko-Mazurskiego,
- 2) Wojewody Warmi sko-Mazurskiego,
- 3) Rady do spraw Polityki Senioralnej przy Ministerstwie Pracy i Polityki Spo€cznej.
- 4) Warmi sko-Mazurskiego Kuratora O wiaty w Olsztynie,
- 5) Komendy Wojewódzkiej Policji w Olsztynie,
- 6) Oddzia€ Terenowego TVP S.A. w Olsztynie,
- 7) Radia Olsztyn S.A.,
- 8) Federacji Organizacji Socjalnych Województwa Warmi sko-Mazurskiego FOSa w Olsztynie,
- 9) Rzecznik Praw Osób Starszych Województwa Warmi sko-Mazurskiego,
- 10) Zast pca Rzecznika Praw Osób Starszych Województwa Warmi sko-Mazurskiego,
- 11) Rady Organizacji Pozarz dowych Województwa Warmi sko-Mazurskiego,
- 12) Konwentu O rodków Pomocy Spo€cznej Województwa Warmi sko-Mazurskiego,
- 13) Konwentu Powiatowych Centrów Pomocy Rodzinie Województwa Warmi sko-Mazurskiego,
- 14) Domu Pomocy Spo€cznej šNiezapominajkaö w Elbl gu,
- 15) Uniwersytetu Warmi sko-Mazurskiego w Olsztynie,
- 16) Wojewódzkiego Urz du Pracy w Olsztynie,
- 17) Narodowego Funduszu Zdrowia Warmi sko-Mazurskiego Oddzia€ Wojewódzkiego w Olsztynie,
- 18) Okr gowej Izby Piel gniarek i Po€ nych Regionu Warmii i Mazur z siedzib w Olsztynie,
- 19) Stowarzyszenia Gmin RP Euroregionu Ba€yk w Elbl gu,
- 20) Porozumienia Uniwersytetów Trzeciego Wieku Warmii i Mazur,
- 21) Sieci Organizacji Paliatywnych Województwa Warmi sko-Mazurskiego PALIUM,
- 22) Warmi sko-Mazurskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Olsztynie,
- 23) Akademii Trzeciego Wieku przy Miejskim O rodku Kultury w Olsztynie,
- 24) Rodzinnego Domu Pomocy šMariaö w Reszkach.

Przed rozpocz ciem prac Zespo€, ROPS we wspó€pracy z FOS , w marcu 2013 r., zorganizowa€ otwarte spotkanie dotycz ce opracowywanego projektu *Wojewódzkiego programu na rzecz osób starszych na lata 2014-2020*. Wzi € w nim udzia€ok. 80 osób, w ród których by€ osoby reprezentuj ce jednostki organizacyjne pomocy i integracji spo€cznej, uniwersytety trzeciego wieku, kluby seniora oraz inne podmioty i organizacje pozarz dowe zainteresowane podj ciem dzia€ na rzecz poprawy warunków i jako ci ycia seniorów w województwie warmi sko-mazurskim.

Spotkanie by€ prowadzone nowatorsk metod Open Space, której ide jest stworzenie mo liwo ci i przestrzeni do dyskusji, ocen, komentarzy, zg€szania rekomendacji i rozwi za , przez mo liwie du liczb osób i podmiotów bezpo rednio zainteresowanych danym tematem.

Uczestnicy spotkania zgłosili bardzo wiele ciekawych propozycji działań w siedmiu zaproponowanych obszarach do dyskusji, tj. zdrowie, aktywność zawodowa, pomoc instytucjonalna nad wymagającymi opieką w domu, kultura i edukacja, sport i aktywność fizyczna, aktywność społeczna, turystyka. Powstał zbiór niezwykle cennych i inspirujących propozycji i pomysłów, które stanowią materiał do prac nad Programem.

Spotkanie stanowi również przestrzeń do debaty na temat partycypacji seniorów w realizacji lokalnych polityk publicznych. Była to jedna z dwunastu regionalnych debat tematycznych realizowanych w kilkunastu miastach Polski w ramach projektu Wspólnoty Roboczej Związków Organizacji Socjalnych WRZOS pt.: Aktywny senior – najlepszy rzecznik swoich społeczności, Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2012-2013.

W okresie styczeń-marzec 2013 r. Obserwatorium Integracji Społecznej, funkcjonujące przy ROPS, realizowało dwa badania. Jedno z nich, przeprowadzone w oparciu o opinie o rodziców pomocy społecznej i powiatowych centrów pomocy rodzinie, dotyczyło działań skierowanych do osób starszych w gminach i powiatach naszego województwa, drugie badanie obejmowało zagadnienia aktywności społecznej osób starszych oraz korzystanie przez osoby starsze z pomocy społecznej. W drugim badaniu respondentami było 296 osób z 25 instytucji organizujących zajęcia dla osób starszych, w tym w wieku 60 lat i więcej.

W kwietniu 2013 r., przyjęto dwa raporty badawcze, będące wynikami powyższych badań, tj.: *„Działania skierowane do osób starszych w gminach i powiatach województwa warmińsko-mazurskiego”* oraz *„Osoby starsze w województwie warmińsko-mazurskim – aktywność społeczna i korzystanie z pomocy społecznej”*³, z których wnioski i rekomendacje stanowią swoisty diagnoz niezbędny do opracowania niniejszego Programu.

W okresie kwiecień-czerwiec 2013 r. odbyły się również cztery spotkania warsztatowe Zespołu, podczas których wypracowano analizy SWOT, wizję programu oraz cele, działania i wskaźniki do wyodrębnionych czterech obszarów działań na rzecz osób starszych.

W ramach współpracy nawiązanej ze Stowarzyszeniem Gmin RP Euroregion Bałtyk w Elblągu, jedno z powyższych spotkań miało charakter dwudniowych warsztatów i poświęcone było w szczególności zagadnieniu turystyki osób starszych w województwie warmińsko-mazurskim.

Spotkanie zorganizowane zostało w ramach projektu TOURAGE – Rozwój turystyki osób starszych w regionach peryferyjnych, realizowanego ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach programu Interreg IV C. Ogólnym celem projektu jest wzmocnienie gospodarki regionalnej poprzez rozwój turystyki dla osób starszych oraz wspieranie aktywnego i zdrowego starzenia się.

Mając na względzie jak najlepsze wykorzystanie potencjału tkwiącego w dotychczasowych działaniach na rzecz osób starszych, instytucjach i organizacjach pracujących z osobami i na rzecz osób starszych, Zespół skupił się przede wszystkim na istniejących w tym obszarze zasobach ludzkich, instytucjonalnych i rzeczowych oraz na kreowaniu wizji i rozwoju. Zastosowano metodę zwaną scenariuszami przyszłości (w nieco zmodyfikowanej formie), która polega na analizie stanu zastanego w poszczególnych obszarach programu pod

³ Dokumenty do pobrania: <http://portal.warmia.mazury.pl/badania-i-analizy>

o tym posiadanych zasobów i mocnych stron, a następnie określeniu stanu po danego (wizja, cele) i opracowaniu kroków dojścia od stanu zastanego do stanu po danego (działania).

W efekcie prac Zespołu określono cztery obszary aktywizacji i wsparcia osób starszych, tj.:

- Obszar I o Zdrowie (profilaktyka, rehabilitacja), infrastruktura i usługi socjalne,
- Obszar II o Aktywność społeczna, kulturalna i edukacyjna,
- Obszar III o Aktywność zawodowa,
- Obszar IV o Turystyka, sport i rekreacja.

Program ma charakter interdyscyplinarny, jego wdrażanie wymaga współpracy administracji rządowej i samorządowej: gminnej, powiatowej i wojewódzkiej oraz wielu partnerów: jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, instytucji oświaty, kultury i edukacji, jednostek służby zdrowia, instytucji kulturalnych, a także podmiotów zajmujących się aktywizacją zawodową i społeczną oraz organizacji społecznych. Od ich zaangażowania w dużej mierze zależy będą długofalowe efekty zaplanowanych działań.

Określone w programie cele i działania, wypracowane w szerokiej partycypacji społecznej z udziałem osób starszych, odpowiadają ich potrzebom i zainteresowaniom.

Rolą niniejszego programu jest wytyczenie kierunków działań na rzecz osób starszych, koniecznych do podjęcia przez wszystkie sektory życia społecznego w celu kreowania rzeczywistości przyjaznej seniorom.

2. Zjawisko starzenia się społeczeństw w dokumentach strategicznych Europy, Polski i województwa warmińsko-mazurskiego.

Współczesne europejskie społeczeństwo charakteryzuje się dynamicznymi zmianami w strukturze demograficznej ludności. W populacji Europy rośnie udział osób starszych, ze względu na niski wskaźnik dzietności oraz wydłużenie się długości życia. Według danych Eurostatu za 2011 rok osoby w wieku 65+ stanowiły 17,5% ludności w krajach Unii Europejskiej, przy czym w Polsce było ich 13,5% w całej populacji.

Tabela nr 1. Udział osób w poszczególnych grupach wiekowych UE-27 i Polsce w 2011 r.

	0-14	15-64	65+
UE-27	15,6 %	66,9 %	17,5 %
Polska	15,2 %	71,3 %	13,5 %

Źródło: Eurostat

Komisja oraz Rada UE podejmowała różnorodne inicjatywy związane z działaniami na rzecz osób starszych oraz aktywnego starzenia się. Unia Europejska nie wypracowała jednak oddzielnej polityki europejskiej w tym zakresie, ze względu na wielowymiarowy charakter zjawiska starzenia się ludności, uwarunkowania prawno-ustrojowe czy polityczne. Mimo tego państwa członkowskie współpracowały ze sobą w kwestiach związanych ze starzeniem się ludności poprzez szereg różnorodnych działań. Były one obecne m.in. w *Europejskiej Strategii Zatrudnienia* (oddzielne cele zatrudnieniowe dla ludności w wieku około emerytalnym), odnowionej *Strategii Lizbońskiej* (przede wszystkim w kontekście zapewnienia stabilności systemów emerytalnych), opieki zdrowotnej i opieki długookresowej oraz w strategii *Europa 2020*.

Po raz pierwszy kwestii starzenia się ludności zajęła się Rada Europejska na szczycie, który odbył się w Sztokholmie w marcu 2001 r. Rada ustanowiła fundamenty strategii na rzecz podjęcia głównych wyzwań gospodarczych i budowlanych związanych ze starzeniem się społeczeństwa, w celu zachowania państw członkowskich do:

- szybkiego zredukowania zadłużenia,
- podniesienia wskaźników zatrudnienia i produktywności,
- przeprowadzenia reform systemów emerytalnych, służby zdrowia i opieki długoterminowej⁴.

Kolejnym istotnym wydarzeniem było wydanie przez Komisję Europejską w 2005 r. Zielonej Księgi *Wobec zmian demograficznych: nowa solidarność między pokoleniami*. Dokument zawiera opis wyzwań związanych ze starzeniem społeczeństwa Europy. Według zapisów Księgi, działania realizowane na forum unijnym powinny skupiać się wokół trzech priorytetów:

⁴ *Aktywność osób starszych i solidarność między pokoleniami. Statystyczny portret Unii Europejskiej 2012*, Urząd Publikacji Unii Europejskiej, Luksemburg 2011.

- przywrócenia przyrostu ludności (czemu powinno służyć unowocześnienie systemów zabezpieczenia społecznego, podniesienie stopy zatrudnienia oraz kontrolowane wykorzystanie imigracji),
- czuwania nad równowagą między pokoleniami oraz udziale w finansowaniu świadczeń emerytalnych oraz ochrony zdrowia,
- znalezienia nowych etapów przejściowych między fazami w życiu człowieka (tutaj znalazł się odwołania do rosnącej liczby średnioemerytów)⁵.

Dnia 29 kwietnia 2009 r. Komisja Europejska przyjęła również komunikat *Sprostanie wyzwaniom związanym ze skutkami starzenia się społeczeństwa w UE*. Przedstawiono w nim prognozy wydatków związanych ze starzeniem się społeczeństwa w świetle kryzysu finansowego i gospodarczego. Podkreślono również potrzebę przeprowadzenia dalszych reform w celu zredukowania kosztów budżetowych wynikających z procesu starzenia się społeczeństwa, zwłaszcza w zakresie programów wydatków na emerytury i opiekę zdrowotną. Zwrócono także uwagę na potrzebę zachęcania ludzi, by zamiast wcześniej przechodzić na emeryturę, jak najdłużej zostawali na rynku pracy⁶.

W dniu 17 czerwca 2010 r. Komisja Europejska przyjęła Strategię *Europa 2020 o Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*. Deklarowanym celem tej strategii jest podwyższenie poziomu zatrudnienia, wydajności pracy oraz spójności społecznej. Cele strategii skupiają się wokół pięciu głównych obszarów:

- zatrudnienia,
- innowacji,
- edukacji,
- integracji społecznej,
- klimatu.

Europejska Strategia obejmuje szereg działań i wytycznych ukierunkowanych na osoby starsze, między innymi działania nawołujące do poprawy stanu zdrowia (pracowników), zachęcające osoby starsze do kontynuowania pracy i odradzające wczesne przechodzenie na emeryturę. Zwraca również uwagę na systemy ochrony socjalnej oparte na stabilności finansowania, w celu wspierania uczestnictwa osób starszych na rynku pracy i pozostania na nim, oraz w celu wydatkowania aktywności zawodowej⁷.

Z punktu widzenia kraju, Polska pozostaje nadal krajem relatywnie młodym pod względem demograficznym, ale obserwowane od kilkunastu lat tendencje wskazują na to, że sytuacja będzie się zmieniać w ciągu następujących dwóch dekad. Przyczyną takiej sytuacji upatruje się w strukturze wiekowej ludności, w pozytywnych trendach odnoszących się do wydłużenia oczekiwanej długości życia przy jednoczesnej niskiej dzietności, których poziom decyduje o sytuacji demograficznej kraju. Dlatego też w niedługiej perspektywie czasowej w Polsce będziemy mieli do czynienia z populacją zaawansowanej starości demograficznej⁸.

⁵ Zielona Księga *Wobec zmian demograficznych: nowa solidarność między pokoleniami*, Komisja Europejska, Bruksela 2005.

⁶ *Aktywność osób starszych i solidarność między pokoleniami. Statystyczny portret Unii Europejskiej 2012*, Urząd Publikacji Unii Europejskiej, Luksemburg 2011.

⁷ *EUROPA 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, Komisja Europejska, Bruksela 2010.

⁸ *Polska 2030. Wyzwania rozwojowe*, pod red. M. Boni, Kancelaria Rady Ministrów 2009 (dalej: *Polska 2030*), s. 47.

W związku z powyższym, na podstawie Zarządzenia nr 68 Prezesa Rady Ministrów z dnia 16 sierpnia 2012 r., utworzono Departament Polityki Senioralnej w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej, który odpowiada za:

- tworzenie i rozwój kierunków działań skierowanych do seniorów,
- tworzenie i rozwój warunków dla poprawy systemu wsparcia seniorów,
- realizację zadań w obszarze aktywnego starzenia się,
- tworzenie i rozwój współpracy wewnątrz i między pokoleniowej z udziałem seniorów,
- monitorowanie wdrażanych rozwiązań.

Departament prowadzi również współpracę z organizacjami i instytucjami, które kierują swoje działania do seniorów, w tym współpracą międzynarodową w obszarze aktywnego starzenia się⁹.

Ponadto, w Polsce w ostatnich latach opracowano i wdrożono różnorodne programy i plany działania związane z problematyką starzejącego się społeczeństwa. Do najważniejszych należą:

➤ **Strategia Rozwoju Kraju 2020.** Strategia została przyjęta 25 września 2012 r. przez Radę Ministrów i jest główną strategią rozwoju w średnim horyzoncie czasowym. Wskazuje strategiczne zadania państwa, których podjęcie w perspektywie najbliższych lat jest niezbędne, by wzmocnić procesy rozwojowe. Strategia w swoich założeniach uwzględnia działania mające na celu poprawę sytuacji osób starszych, w tym m.in.: profilaktykę i zapobieganie chorobom obywateli, zachęcanie do aktywności obywatelskiej poprzez np. wolontariat osób starszych, rozwiązania systemowe wspierające zatrudnienie osób starszych czy umożliwianie osobom w wieku 50+ zdobywania nowej wiedzy w instytucjach edukacyjnych. Strategia zwraca również uwagę na uczenie się przez całe życie, współpracę międzypokoleniową, jak również propagowanie nowych technologii wśród osób starszych. Odnosi się to do konieczności zapewnienia osobom starszym dostępu do świadczeń zdrowotnych i usług opieki długoterminowej¹⁰.

➤ **Strategia Polityki Społecznej na lata 2007-2013 (SPS)** została przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 13 września 2005 r. Celem SPS jest zbudowanie zintegrowanego systemu polityki państwa prowadzącej do ułatwienia wszystkim obywatelom równego dostępu do praw społecznych, poprawy warunków powstawania i funkcjonowania rodzin oraz wsparcia grup i osób zagrożonych wykluczeniem społecznym przy zapewnieniu demokratycznego współuczestnictwa obywateli. Cele Strategii będą realizowane m.in. w obszarach:

- wdrożenia aktywnej polityki społecznej,
- budowy systemu wsparcia dla osób w wieku poprodukcyjnym,
- aktywizacji i mobilizacji partnerów lokalnych,
- partnerstw publiczno-społecznych jako podstawy rozwoju usług społecznych.

Kluczowymi kierunkami działania w SPS dotyczącymi osób starszych, z którymi jest spójny niniejszy Program są m.in.: zwiększenie dostępu do usług opiekuńczych, wspieranie rozwiązań służących lepszej integracji społecznej osób w wieku poprodukcyjnym,

⁹ <http://www.mpips.gov.pl/seniorzyaktywne-starzenie/>

¹⁰ Strategia Rozwoju kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo. Załącznik do uchwały nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r. (poz. 882).

wspieranie i wzmacnianie lokalnych społeczności siedzących osób starszych (w ramach samopomocy), wspieranie różnych form samoorganizacji i uczestnictwa w życiu społecznym; rozwój działań wspierających wzajemne dziedziczne i wzmacniające poczucie odpowiedzialności między pokoleniami za opiekę nad osobami starszymi; uwzględnienie potrzeby aktywizacji osób starszych w systemie kształcenia ustawicznego; zwiększenie udziału organizacji pozarządowych w realizacji programów dla osób starszych oraz tworzenie warunków uczestnictwa osób w podeszłym wieku w kulturze i wypoczynku¹¹.

➤ **Strategia Wspierania Rozwoju Społeczstwa Obywatelskiego na lata 2009-2015**

Strategia Wspierania Rozwoju Społeczstwa Obywatelskiego na lata 2009-2015 (SWRSO) to dogłębny dokument mający na celu kształtowanie procesu rozwoju społecznego obywatelskiego. SWRSO stanowi instrument realizacji polityki rozwoju w zakresie rozwoju zachowania społeczności lokalnych oraz budowy i umacniania struktur społecznego obywatelskiego. Celem SWRSO jest wzmocnienie podmiotowości obywateli i ich wspólnot oraz stworzenie warunków dla rozwoju instytucji społecznego obywatelskiego. Wśród głównych kierunków działania Strategii, w których się bezpośrednio lub pośrednio z osobami starszymi, mianowicie: tworzenie infrastruktury dla lokalnej aktywności obywatelskiej, edukacja obywatelska, aktywizacja obywateli w sprawach publicznych, zapewnienie dostępu do usług społecznych grupom wykluczonym i zagrożonym wykluczeniem społecznym (w tym osobom starszym), zapewnienie tworzenia i funkcjonowania mechanizmów kompleksowego wsparcia integracji społecznej itd¹².

➤ **Program Solidarność pokoleń. Działania dla zwiększenia aktywności zawodowej osób w wieku 50+.** Program ten został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 17 października 2008 roku. Jest on pakietem działań realizowanych zmierzających do zwiększenia zatrudnienia osób powyżej 50. roku życia w Polsce. Program ten zakłada z jednej strony działania, które zwiększają zachęty do zatrudnienia osób w wieku 50+ przez przedsiębiorców, a z drugiej strony działania, które sprzyjają poprawie kwalifikacji, umiejętności i efektywności pracy tych osób. Zwiększenie wskaźnika zatrudnienia wśród osób po 50. roku życia jest niezbędne dla utrzymania wysokiego wzrostu gospodarczego w Polsce w perspektywie kolejnych kilkunastu lat. Czynniki rozwoju proponowanych w programie jest adresowana także do osób młodszych, po 45. roku życia. Wynika to z oceny ekspertów i praktyków, którzy wskazują, iż utrzymanie aktywności zawodowej osób w wieku 50 lat i więcej wymaga odpowiednich działań także w stosunku do osób młodszych. Celem Programu jest osiągnięcie w perspektywie do 2020 roku wskaźnika zatrudnienia osób w wieku 55-64 lata na poziomie 50%, określonym w Strategii Lizbońskiej. Program obejmuje szerokie spektrum inicjatyw, których celem jest lepsze wykorzystanie zasobów ludzkich osób w wieku 50 i więcej lat¹³.

➤ **Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2012-2013 (ASOS).** Przyjęty Uchwałą nr 137 Rady Ministrów z dnia 24 sierpnia 2012 r. Został opracowany jako odpowiedź na wyzwania jakie stawiają przed Polską procesy demograficzne i społeczne. Jego głównym celem jest tworzenie warunków do rozwoju aktywności społecznej

¹¹ Strategia Polityki Społecznej na lata 2007-2013, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, 2005.

¹² Strategia Wspierania Rozwoju Społeczstwa Obywatelskiego na lata 2009-2015, Załącznik do uchwały nr 240/2008 Rady Ministrów z dnia 4 listopada 2008 r.

¹³ Program Solidarność pokoleń. Działania dla zwiększenia aktywności zawodowej osób w wieku 50+, przyjęty przez Radę Ministrów dnia 17 października 2008 r.

osób starszych, które w związku z wyem demograficznym lat 50. wchodzi lub w najbliższej przyszłości będzie wchodzi w wiek 60+. Program zakłada działania jednocześnie w czterech obszarach obejmujących aktywność społeczną seniorów. Opiera się na następujących priorytetach:

- ✓ Priorytet I. Edukacja osób starszych,
- ✓ Priorytet II. Aktywność społeczna promująca integrację wewnątrz i między pokoleniami,
- ✓ Priorytet III. Partycypacja społeczna osób starszych,
- ✓ Priorytet IV. Usługi społeczne dla osób starszych.

Na program składają się komponent konkursowy oraz systemowy. Komponent konkursowy zakłada wsparcie finansowe projektów realizowanych przez organizacje działające w sferze polityki publicznej w czterech wymienionych powyżej obszarach priorytetowych.¹⁴

W ramach komponentu systemowego Rządowego Programu ASOS w lutym 2013 r. została powołana **Rada ds. Polityki Senioralnej**. Jej kształt odpowiada za realizację tworzenia polityki senioralnej w formule partycypacyjnej. Jest to organ pomocniczy Ministra Pracy i Polityki Społecznej. Do stałego udziału w jej pracach zostali zaproszeni przedstawiciele ministerstw oraz centralnych organów administracji publicznej, jak również przedstawiciele organizacji jednostek samorządu terytorialnego, organizacji trzeciego sektora i eksperci, wydelegowani do prac w Radzie. Rada ma charakter konsultacyjny i opiniotwórczy. Projekt założeń do ogólnopolskiej polityki senioralnej ma być głównym efektem jej prac

➤ **Założenia do ogólnopolskiej polityki senioralnej w Polsce na lata 2014-2020** – obecnie trwają prace nad tym dokumentem, do uzupełnienia w państwowym dzienniku.

W województwie warmińsko-mazurskim również przyjęto dokumenty strategiczne uwzględniające w swoich założeniach działania na rzecz osób starszych:

➤ **Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Województwa Warmińsko-Mazurskiego do roku 2025** – przyjęta Uchwałą Nr XXVIII/553/13 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 25 czerwca 2013 r. której treść brzmi: „Ścieżka Warmia i Mazury regionem, w którym warto żyć (i) niezależnie od wieku. Młodym mieszkańcom regionu stworzone zostaną szanse na odpowiadające aspiracjom rozwój, a osobom starszym godne warunki do spędzania jesieni życia. Wśród Priorytetów Strategii znajduje się m.in. *Cel strategiczny 7.2. Wzrost aktywności społecznej, Cel operacyjny 7.2.2. Wzrost dostępu do usług publicznych*. W ramach tego celu, w województwie zaplanowane zostały następujące działania na rzecz osób starszych:

- tworzenie systemów zastępczej opieki rodzinnej oraz opieki nad osobami starszymi (na poziomie wojewódzkim i powiatowym, wymagających również inicjowania rozwoju wolontariatu, tworzenia grup samopomocowych, wsparcia organizacji pozarządowych działających na rzecz osób i rodzin wymagających pomocy z zewnątrz),
- promocja zdrowego stylu życia,
- promocja zintegrowanych programów aktywizacji (m.in. osób starszych),
- rozwój infrastruktury przyjaznej i uwzględniającej potrzeby ludzi starszych¹⁵.

¹⁴ <http://www.mpips.gov.pl/seniorzyaktywne-starzenie/rzadowy-program-asos/>

➤ **Strategia polityki społecznej województwa warmi sko-mazurskiego do 2020 roku**, przyjęta Uchwałą Nr XIV/253/12 Sejmiku Województwa Warmi sko-Mazurskiego z dnia 21 lutego 2012 r. która w *Priorytecie II Wzmacnianie integracji społecznej* wyodrębniła *Cel operacyjny 2.1. Coraz większa aktywizacja i integracja osób starszych oraz lepsze wykorzystanie ich potencjału w środowisku lokalnym*. Powyższy cel będzie realizowany poprzez następujące wymienione działania:

- udzielanie wsparcia rodzinie w opiece nad osobami starszymi poprzez zwiększenie dostępu do i rozwój usług opiekuńczych (w tym specjalistycznych) oraz usług rehabilitacyjnych,
- rozwój różnego typu placówek w regionie oraz w środowiskach lokalnych adekwatnych do potrzeb osób starszych,
- opracowywanie i realizacja programów i projektów na rzecz aktywizacji osób starszych,
- zlecanie organizacjom pozarządowym zadań publicznych i usług z zakresu pomocy społecznej w obszarze wsparcia osób starszych,
- rozwój lokalnych form aktywizacji społecznej i wsparcia na rzecz osób starszych (w tym np. klubów seniora, Uniwersytetów III Wieku i innych),
- promocja i wspieranie idei wolontariatu na rzecz i wśród osób starszych,
- inicjowanie i organizacja spotkań, imprez, przedsięwzięć integracyjnych dla osób starszych, w tym z udziałem lokalnych społeczności,
- rozwój współpracy z organizacjami pozarządowymi na rzecz rozwiązywania problemów osób starszych¹⁶.

➤ **Wojewódzki Program na Rzecz Osób Starszych na lata 2009-2013 – Pogodna i bezpieczna jesień życia na Warmii i Mazurach**, który został podzielony na następujące obszary i cele strategiczne:

- Obszar I: Zdrowie, profilaktyka, służba zdrowia.
Cel strategiczny: Poprawa stanu zdrowia osób starszych.
- Obszar II: System wsparcia i infrastruktura i usługi socjalne.
Cel strategiczny: Zapewnienie bezpieczeństwa socjalnego, wyrównywanie szans i przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu osób starszych.
- Obszar III: Aktywność, zainteresowania i potrzeby duchowe osób starszych.
Cel strategiczny: Pełnoprawny, aktywny udział osób starszych w życiu społecznym, gospodarczym i politycznym.
- Obszar IV: Wizerunek osoby starszej w społeczeństwie.
Cel strategiczny: Poprawa wizerunku osób starszych w społecznościach lokalnych.

¹⁵ Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Województwa Warmi sko-Mazurskiego do roku 2025, Załącznik do Uchwały Nr XXVIII/553/13 Sejmiku Województwa Warmi sko-Mazurskiego z dnia 25 czerwca 2013 r., Dokument do pobrania: <http://strategia2025.warmia.mazury.pl/artykuly/72/strategia-2025.html>

¹⁶ Strategia polityki społecznej województwa warmi sko-mazurskiego do 2020 roku, Załącznik do Uchwały Nr XIV/253/12 Sejmiku Województwa Warmi sko-Mazurskiego z dnia 21 lutego 2012 r. Dokument do pobrania: http://bip.warmia.mazury.pl/urzed_marszalkowski/system/pobierz.php/Zal1Strategia_polityki_spolecznej_wojewo_dztwa_%20warmi%20sko-m_10_08_2011.pdf?id=12877

3. Dane statystyczne dotycz ce osób starszych w województwie warmi sko-mazurskim

Według Urzędu Statystycznego w Olsztynie, liczba ludności w województwie warmi sko-mazurskim wynosiła w 2011 roku 1.452.596 osób. Podział struktury osób starszych (60 lat i więcej) ze względu na wiek oraz miejsce zamieszkania przedstawia poniższa tabela.

Tabela nr 2. Liczba ludności w wieku 60 lat i więcej w województwie warmi sko-mazurskim w 2011 roku

Wiek	Ogółem	Miasto	Wie
60-64	88.175	58.363	29.812
65-69	46.381	29.905	16.476
70-74	43.746	27.236	16.510
75-79	38.334	23.653	14.681
80 lat i więcej	45.227	28.200	17.027
Razem	261.863	167.357	94.506

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rocznik statystyczny województwa warmi sko-mazurskiego 2012, Urząd Statystyczny w Olsztynie

Największy odsetek w prezentowanej grupie stanowiły osoby w wieku 60-64 lata. Drugą co do wielkości była grupa osób w wieku 65-69 lat oraz jako trzecią co do liczebności grupa wiekowa 80 lat i więcej. **Osoby w wieku 60 lat i powyżej stanowiły 18% ogółu ludności mieszkającej w województwie.**

W poniższej tabeli została przedstawiona liczba osób, która utrzymywała się w głównej mierze z otrzymywanych świadczeń emerytalnych.

Tabela nr 3. Liczba ludności w województwie warmi sko-mazurskim w 2011 roku, której głównym źródłem utrzymania była emerytura (w tys.)

	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Miasto	Wie
Emerytura	230,2	86,2	144,0	150,2	79,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rocznik statystyczny województwa warmi sko-mazurskiego 2012, Urząd Statystyczny w Olsztynie

Jak wynika z powyższych danych, większość z prezentowanej grupy stanowiły kobiety otrzymujące świadczenia emerytalne, jak również osoby mieszkające w mieście.

Poniższa tabela obrazuje prognozę wzrostu liczby ludności w wieku poprodukcyjnym w województwie do 2035 roku.

Tabela nr 4. Prognoza liczby ludności w wieku poprodukcyjnym w województwie w latach 2015-2035 (w %)

Rok

	2015	2020	2025	2030	2035
Polska	19,4	22,1	24	25,2	26,7
dolno l skie	20,3	23,5	25,4	26,2	27,4
kujawsko-pomorskie	18,9	21,7	23,8	25	26,5
lubelskie	19,9	22,6	24,7	26,2	27,9
lubuskie	18,5	21,8	24	25,2	26,5
Łdzkie	21,6	24,5	26,3	27,4	28,8
małopolskie	18,5	20,6	22,4	23,8	25,5
mazowieckie	19,9	22,1	23,4	24,2	25,7
opolskie	19,9	22,8	25,2	27,1	28,9
podkarpackie	18,1	20,6	22,7	24,5	26,5
podlaskie	19,4	22	24,4	26,4	28,3
pomorskie	18,2	20,9	22,6	23,6	25
l skie	20,5	23,5	25,6	26,8	28,2
wi tokrzyskie	21,1	24,2	26,5	28,1	29,8
warmi sko-mazurskie	17,6	20,8	23,2	24,8	26,3
wielkopolskie	18	20,6	22,4	23,6	25
zachodniopomorskie	19,1	22,5	24,5	25,5	26,8

ródł: opracowanie własne na podstawie „Progniza ludno ci na lata 2008-2035” z 2009 roku, Główny Urz d Statystyczny

Zauwaga nale y, e powy sze prognozy dokonywane były w 2009 roku i nie uwzgl dniaj reformy emerytalnej, która z dniem 1 stycznia 2013 r. wprowadziła w ycie przepisy ustawy z dnia 11 maja 2012 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpiecze Społecznych nowelizuj cej m.in. wyduanie wieku emerytalnego, a tym samym zmiany w strukturze ludno ci w wieku poprodukcyjnym.

W konsekwencji zmian w ekonomicznych grupach wieku obni ył si współczynnik obci enia demograficznego. Oznacza to, e w 2011 r. na ka de 100 osób w wieku produkcyjnym przypadała 53 osoby w wieku nieprodukcyjnym, czyli o 10 osób mniej ni miała to miejsce w 2002 r. Wi kszy spadek warto ci wska nika odnotowano dla ludno ci wiejskiej (o 16 punktów) ni miejskiej (o 6 punktów). Obni enie współczynnika obci enia demograficznego wynika wyłcznie ze zmniejszenia warto ci współczynnika dotycz ce go ludno ci w wieku przedprodukcyjnym. W grupie tej odnotowano spadek o 12 punktów (z 42 w 2002 r. do 30 w 2011 r.), podczas gdy współczynnik dla wieku poprodukcyjnego wzrół o 2 punkty (z 21 do 23). W rezultacie zmniejszała si obci enie ludno ci w wieku przedprodukcyjnym, a wzrastała obci enie ludno ci w wieku poprodukcyjnym¹⁷.

Tabela nr 5. Ludno w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w województwie warmi sko-mazurskim w 2011 roku

	Razem	M czy ni	Kobiety
Ogółem	53	42	65
w wieku przedprodukcyjnym	30	29	31
w wieku poprodukcyjnym	23	13	34

¹⁷ Narodowy spis powszechny ludno ci i mieszka 2011, Raport z wyników w województwie warmi sko-mazurskim, Urz d Statystyczny w Olsztynie, Olsztyn 2012.

Miasto	51	40	62
Wie	56	44	69

ródł: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Olsztynie

W ostatniej dekadzie ubiegłego stulecia obserwowano istotny postęp w wydłużaniu się przeciętnego trwania życia we wszystkich województwach. Ta korzystna tendencja utrzymuje się nadal. Począwszy od 1992 r. obserwowano również wyraźną poprawę dalszego trwania życia mężczyzn w wieku 45 lat. Uległ bowiem odwróceniu trwający ponad dwadzieścia lat trend tendencji obniżania się dalszego trwania życia tej grupy ludności. W 2012 r. mężczyzna w wieku pełnej aktywności zawodowej miał przed sobą średnio 30,2 lat życia, czyli o 4,7 roku więcej niż jego rówieśnik w 1950 r. Przeciętne dalsze trwanie życia 45-letniej Polki wynosiło w 2012 r. 37,1 lat, co oznacza, że w omawianym okresie przyrost parametrów trwania życia kobiet w tym wieku wynosił 7,9 roku. Tym samym, w latach 1995-2012 w województwie warmińsko-mazurskim, dalsze trwanie życia kobiet wydłużyło się o 4,2 lata, natomiast mężczyzn o 4,8 lat¹⁸.

Tabela nr 6. Przeciętne trwanie życia w wieku 0 lat w województwie warmińsko-mazurskim w wybranych latach

Lata	1995	2000	2005	2010	2011	2012
Kobiety	76,8	78,6	79,4	80,4	80,7	81,0
Mężczyźni	66,9	69,2	70,0	71,3	71,5	71,7

ródł: opracowanie własne na podstawie danych GUS

4. Srebrna gospodarka

Zachodzące przemiany demograficzne, określone jako starzenie się społeczeństwa, często odbierane są w kategorii problemów i wywołują negatywne skojarzenia.

¹⁸ Trwanie życia w 2012 roku, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2013.

Wielu ekonomistów, socjologów oraz polityków zwraca uwagę na fakt, że należy odejść od pesymistycznego postrzegania powyższego zjawiska, gdyż jest to działanie hamujące rozwój gospodarczy.

Zjawisko starzenia się społeczeństwa powoduje, że wywołania się do grupy osób o różnorodnych potrzebach. Obecni seniorzy, mimo silnie zakorzenionych stereotypów, to zupełnie inna grupa społeczna niż w poprzednich dziesięcioleciach. Działosoby starsze są znacznie lepiej wykształcone, żyją w lepszych warunkach, korzystają z szeroko dostępnej informacji, są zainteresowane aktywnym stylem życia zarówno zawodowego jak i społecznego.

Ta przemiana jest wyzwaniem i szansą na pojawienie się nowych produktów i usług oraz stwarza możliwość rozwoju wielu gałęzi gospodarki np. w ochronie zdrowia czy turystyce.

Odpowiedzią na powyższe wyzwania jest koncepcja srebrnej gospodarki.

Silver economy została zainicjowana w 2005 r. w Niemczech (Nadrenia Północna-Westfalia), jako wspólna inicjatywa europejskich regionów. Głównym przekazem programu jest traktowanie starzenia się społeczeństwa nie jako zagrożenia lecz przeciwnie - jako wyzwania i szansy dla osiągnięcia wzrostu gospodarczego i poprawy konkurencyjności Europy. Natomiast celem nadrzędnym jest poprawa jakości życia osób starszych, stymulowanie działalności gospodarczej na rzecz wzrostu, tworzenie miejsc pracy i spójności, wsparcie i integracja różnych regionów Unii Europejskiej. Takie podejście zwłaszcza w kontekście dogalowym przyczynia się do podnoszenia wiadomości w społeczeństwie, wymiany do wiadomości i efektywniejszej komunikacji w tym obszarze¹⁹.

Według prof. dr hab. Stanisławy Golinowskiej pojęcie **srebrnej gospodarki** (*silver economy*) ma dwa znaczenia. Pierwsze, nazywane neutralnym czy opisowym, polega na ukazywaniu gospodarki ewoluującej w kierunku potrzeb starszej populacji bez jej specjalnego - interwencyjnego skierowania. Drugie ukazuje możliwość wykorzystania starzenia się populacji do takiego ukierunkowania rozwoju, w którym zmiana struktury potrzeb ludności oraz pewien wzrost ich aktywności mogłoby stać się źródłem postępu i wzrostu gospodarczego.

Ponadto, w opracowaniu *Strategie działania w starzej cym się społeczeństwie. Tezy i rekomendacje*, w rozdziale poświęconym zagadnieniu srebrnej gospodarki autorstwa prof. dr hab. S. Golinowskiej czytamy, że seniorzy najbliższych lat mają szansę być znacznie bardziej aktywni jako pracownicy, producenci, a przede wszystkim konsumenci. Aby tendencja ta była powszechna ó trzeba by bardziej zainwestować w rozwinięcia dostosowane do tej grupy. Dla grupy młodszych seniorów ó w przyjazne warunki pracy, przyjazną infrastrukturę transportową i wdrożenie stylu pracy w firmach zwanego równowagą pracowniczą. Dla grupy seniorów na emeryturze ó budowanie dostosowanych mieszkań i przyjaznej infrastruktury lokalnej. Dotychczasowe tendencje: rozwój wielkich sieci handlowo-usługowych oraz wirtualizacja transakcji, wymagają rozwinięcia równoległych: lokalnych i mniejszych odcinków, w których możliwe będą tradycyjne usługi, zakupy i kontakty. Dla najstarszych ó regulacje i rozwinięcia umożliwiające zarówno domową opiekę pielęgnacyjną i socjalną, jak i stacjonarne usługi długoterminowe.

¹⁹ *Założenia dogalowej polityki senioralnej w Polsce na lata 2014-2020 ó uzupełni przypisy przytoczonego dokumentu*

Prof. Golinowska zwraca uwagę na fakt, że aktywna koncepcja srebrnej gospodarki ma raczej charakter regionalny. Oznacza to, że tylko w niektórych miejscach istnieją zasoby, które mogą być wykorzystane do uruchomienia w celu ukierunkowania rozwoju na potrzeby osób starszych. Koncepcja ta powinna być rozwijana w regionach młodszymi demograficznie, w których istnieje demograficzny potencjał jej uruchomienia i obsługi²⁰.

Województwo warmińsko-mazurskie jest województwem relatywnie młodszym demograficznie w porównaniu do innych województw. Według prognoz GUS w 2030 r. w naszym regionie ludność w wieku poprodukcyjnym będzie stanowiła 24,8% ogólnej ludności, dla porównania w województwie wielkopolskim będzie to 28,1%. Jesteśmy zatem regionem predestynowanym do wdrażania koncepcji srebrnej gospodarki.

Zapisy przewidujące rozwój województwa w tym kierunku zostały uwzględnione w *Strategii Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Województwa Warmińsko-Mazurskiego do roku 2025*, o czym już wyżej była mowa.

Realizacja niniejszego Programu również przyczyni się do rozwoju srebrnej gospodarki w naszym regionie, ponieważ zachodzące przemiany demograficzne będą generowały produkty i usługi m.in. w czterech, wytyczonych w niniejszym dokumencie, obszarach wsparcia osób starszych tj.

- zdrowie (profilaktyka, rehabilitacja), infrastruktura i usługi społeczne,
- aktywność społeczna, kulturalna i edukacyjna,
- aktywność zawodowa,
- turystyka, sport i rekreacja.

5. Wizja programu

²⁰ S. Golinowska, *Srebrna gospodarka o ekonomiczny wymiar procesu starzenia się populacji*, w: *Strategia działania w starzejącym się społeczeństwie. Tezy i rekomendacje*. Warszawa 2012, s.134.

„Starzej cym si społeczne stwo jest aktywne społecznie i zawodowo, korzysta z szerokiego katalogu usług zdrowotnych, turystycznych, edukacyjnych, kulturalnych, sportowo-rekreacyjnych zgodnie z potrzebami i zainteresowaniami. Seniorzy żyją w godnych warunkach, pozbawionych barier, w powszechnym szacunku, funkcjonują samodzielnie w miarę możliwości, czują się bezpieczni i zdrowi.”

6. Obszary, cele strategiczne i szczegółowe, działania, wskaźniki

6.1. Zdrowie (profilaktyka, rehabilitacja), infrastruktura i usługi społeczne

W związku z szybkim tempem procesu starzenia się społeczeństwa najważniejsze będą działania zabezpieczające stan zdrowia osób starszych. Obszar ten został wyodrębniony jako pierwszy, ponieważ zdrowie w głównej mierze determinuje nasz aktywny społeczny, kulturalny, edukacyjny oraz sportowo-rekreacyjny i turystyczny. Zdrowie ma szczególne znaczenie w utrzymaniu aktywności zawodowej, szczególnie w kontekście wydłużenia wieku emerytalnego do 67 r. dla kobiet i mężczyzn.

W najbliższych 20 latach odsetek osób starszych w Polsce ulegnie podwojeniu do 24%, a ludzie starsi stanowią będą w 2030 roku populację 8,5-milionową. Niemal w połowie będą to osoby po 75 roku życia, z typową dla tej grupy wieku przewlekłą wielochorobowością, niesprawnością fizyczną i upośledzeniem funkcji poznawczych, które skutkują zwiększonymi potrzebami zdrowotnymi, rehabilitacyjnymi i opiekuńczymi. Prognozowany przyrost liczby osób starszych będzie w naszym kraju szybszy, niż w krajach Europy Zachodniej. Wzrost przewidywalny jest dowodem poprawy warunków życia, postępu cywilizacji, zdrowia publicznego i technologii medycznych, jednak nie oznacza utrzymania dobrego zdrowia w zaawansowanej starości. A 90% osób powyżej 75 roku życia źle ocenia stan swego zdrowia, podczas gdy w przedziale wieku 60-74 lat tak samo uważa ją 34% badanych w sondażu CBOS²¹.

Ze względu na występujące u osób starszych choroby przewlekłe, wielochorobowość i wielolekowość seniorzy w wysokim stopniu korzystają ze świadczeń zdrowotnych.

Według *Biuletynu statystycznego ochrony zdrowia 2011*, opracowanego przez Wojewodę Warmińsko-Mazurskiego, w 2011 roku w województwie warmińsko-mazurskim wśród ogólnej liczby chorych 31,81% to pacjenci w wieku 65 lat i więcej (tj. 163 728 osób na 514 717 chorych)²².

W związku z powyższym szczególnie istotne będzie stworzenie infrastruktury opieki geriatrycznej, mającej tu na względzie zarówno lekarzy geriatrów jak i poradnie, oddziały, szpitale geriatryczne itp.

Geriatryka to dziedzina, która integruje wiedzę z różnych dyscyplin medycznych, stara się sprostać zwiększającym procesom wiekowemu podszeregiom i całokształtowo rozwijającym problemy zdrowotne i opiekuńcze. Jej naczelnym celem jest utrzymanie i wzmocnienie sprawności

²¹ J. Derejczyk, B. Bielecki, K. Szczerbińska, T. Grodzicki, *Ochrona zdrowia osób starszych*, w: „Strategie działania w starzejącym się społeczeństwie”, op. cit., str. 44

²² *Biuletyn statystyczny ochrony zdrowia 2011*, Wojewoda Warmińsko-Mazurski, Olsztyn 2013, str. 71

funkcjonalnej ó fizycznej, emocjonalnej i poznawczej, mo liwo ci niezale nego ycia w rodowisku, a przez to zapewnienie optymalnej jako ci ycia w okresie staro ci.

Geriatra jest dyscyplin , która dzi ki kompleksowemu spojrzeniu na pacjenta gwarantuje racjonalno wyboru sposobu diagnozowania i leczenia osób w starszym wieku, znacz co zmniejszaj c koszty leczenia. Niestety, wg GUS dysponujemy baz jedynie 569 € ek geriatrycznych (wobec 26032 internistycznych), udzielaj c na nich zaledwie 0,77% ogó€ wiadczze szpitalnych, co umiejscawia nas na jednym z ostatnich miejsc w Europie. Kieruj c si zaleceniami wiatowej Organizacji Zdrowia (WHO), zasoby w Polsce powinno stanowi 7500 € ek w szpitalnych oddzia€ch geriatrycznych i przynajmniej 300 poradni geriatrycznych²³.

Wed€g informacji uzyskanych z Warmi sko-Mazurskiego Oddzia€ Wojewódzkiego Narodowego Funduszu Zdrowia w Olsztynie, w 2011 r. w województwie warmi sko-mazurskim:

- 6 lekarzy posiada€ specjalizacj z zakresu geriatry,
- funkcjonowa€ 1 poradnia geriatryczna (w Nidzicy),
- nie funkcjonowa€ aden oddzia€ geriatryczny.

Z badania przeprowadzonego w naszym województwie, przez OIS pt. *šOsoby starsze w województwie warmi sko-mazurskim ó aktywno spo€czna i korzystanie z pomocy spo€cznej*, wynika, e w ród 296 respondentów najliczniejsza grupa badanych (44,3%, 131 osób) oceni€ swój stan zdrowia jako šani dobry, ani z€ö, czyli przeci tnie. Natomiast a 115 osób (38,9%) uzna€ go za dobry, a tylko 27 (9,1%) za z€. wiadczy to o stosunkowo dobrej kondycji zdrowotnej badanych, dzi ki której mog uczestniczy w ró nych formach aktywno ci spo€cznej.

Wed€g *Strategii dzia€nia w starzej cym si spo€czce stwie. Tezy i rekomendacje*, w celu poprawy ochrony zdrowia nad lud mi starszymi nale a€by, m.in.:

- prowadzi systematyczne szkolenia z zakresu geriatry dla personelu podstawowej, opieki zdrowotnej, opieki d€goterminowej i pomocy spo€cznej,
- utworzy sie specjalistycznych poradni geriatrycznych konsultuj cych chorych z wielochorobowo ci i z€on niesprawno ci w ramach polityki planowanego zwi kszenia kontraktów takich poradni z NFZ,
- zwi kszy kontrakty z NFZ na opiek paliatywn i d€goterminow stacjonarn , a zw€szcza realizowan w domu pacjenta,
- poprawi jako opieki geriatrycznej poprzez wdra anie standardów post powania, w€ciwe informowanie pacjentów i rodziny/opiekunów w celu utrzymania kontynuacji leczenia poszpitalnego,
- poprawi sposób finansowania opieki geriatrycznej,
- rozwija opiek d€goterminow tak, aby zwi kszy jej dost pno dla osób starszych, ró norodno wiadczze , poprawi jako i sposób finansowania,
- zwi kszy dost p do wiadczze rehabilitacyjnych,
- przygotowa i wdroy system wsparcia osób stale opiekuj cych si osobami starszymi²⁴.

²³ J. Derejczyk, B. Bie , K. Szczerbi ska, T. Grodzicki, *Ochrona zdrowia osób starszych í* ., op. cit., str. 44-45.

²⁴ J. Derejczyk, B. Bie , K. Szczerbi ska, T. Grodzicki, *Ochrona zdrowia osób starszych í* ., op. cit., str. 48-54.

Podstawowe zadania i kompetencje samorządów terytorialnych w zakresie ochrony zdrowia określają ustawy o samorządzie województwa, powiatowym i gminnym, za szczególne zakresy określają inne ustawy odnoszące się m.in. do przeciwdziałania alkoholizmowi, narkomanii, zwalczania zagrożeń epidemiologicznych, zapewnienia dostępu do opieki ambulatoryjnej.

Ogólnie ujmując można stwierdzić, że samorządy terytorialne są odpowiedzialne za określenie potrzeb zdrowotnych, promocję i profilaktykę zdrowotną, dbają o infrastrukturę zdrowotną. Samorządy terytorialne są organami zaopieczniającymi w szczególności przychodnie ambulatoryjne oraz szpitale powiatowych i wojewódzkich oraz pełni wobec nich szereg funkcji nadzorczych i kontrolnych²⁵.

Mając powyższe na uwadze należy upatrywać szczególnej roli samorządów w tworzeniu podmiotów leczniczych zapewniających opiekę geriatryczną, co zdecydowanie ułatwi seniorom szerszy dostęp do diagnostyki i leczenia. Jest to również nisza, którą mogą wykorzystać podmioty sektora biznesu tworząc niepubliczne podmioty lecznicze, przyczyniając się tym samym do rozwoju srebrnej gospodarki.

Poza tym, samorządy terytorialne mogą realizować lub współpracować przy realizacji programów profilaktyki zdrowotnej, podnoszących wiadomości społeczeństwa w zakresie zdrowego starzenia się.

Dużą rolę w procesie edukacji prozdrowotnej mogą odegrać instytucje edukacyjne oraz organizacje pozarządowe, które działają na co dzień w środowiskach seniorskich i oferują seniorom różne formy aktywności, w tym m.in. ruchowej, promując tym samym zdrowy styl życia.

Infrastruktura i usługi socjalne

Obecny postęp rozwoju medycyny, poprawa warunków i jakości życia oraz pracy powodują, że systematycznie wydłuża się przeciętny czas trwania życia. Należy tu jednak zwrócić uwagę, że owe wydłużenie życia powoduje często funkcjonowanie w ograniczonej lub utraconej całkowicie sprawności i samodzielności.

Z tego powodu, w niniejszym Obszarze, poddano również rozważeniu i wytyczono działania, niezbędne do podjęcia w celu zapewnienia pomocy osobom starszym, w sytuacji utraty przez nie możliwości samodzielnego funkcjonowania, ze zwróceniem uwagi na nowoczesne formy niezbędnych usług opiekuńczych, jak np. teleopieka, sygnalizatory ruchu, automatyczna lampa, videofon itp.

Prof. SGH dr hab. Piotr Będowski podkreśla fakt, że pomoc osobom starszym najczęściej jest udzielana przez członków rodziny. Jednak wzrastająca liczba osób niesamodzielnych i wydłużający się czas trwania życia w tym stanie sprawiają, że coraz częściej w rodzinie jest więcej niż jedna osoba wymagająca opieki.

W opinii prof. Będowskiego postęp w medycynie, wyrażający się między innymi w stosowaniu w opiece i pielęgnacji osób niesamodzielnych coraz bardziej profesjonalnych sprzętów i urządzeń, których obsługa wykracza poza możliwości i umiejętności członków

²⁵ S. Golinowska (red.), *Zarys systemu ochrony zdrowia, Polska 2012*, Warszawa 2012, s. 49

rodziny sprawia, że rodziny opiekujące się seniorami mają powaźniejsze niż dawniej trudno ci z zapewnieniem właściwej opieki i pomocy osobom niesamodzielnym.

Nie bez znaczenia są również zmiany w strukturze i funkcjach rodziny. W przeciwieństwie do rodzin sprzed kilkudziesięciu lat, współczesne charakteryzują się małymi liczbami dzieci, a nawet ich brakiem; znacznie większą niż dawniej liczbą seniorów w rodzinie oraz wzrastającym udziałem rodzin niepełnych i rekonstruowanych, gdzie w skład rodziny wchodzi dzieci z wcześniejszych związków.

Kolejnym czynnikiem, określonym przez prof. Bédowskiego, wpływającym na ograniczenie roli rodziny jako faktycznego opiekuna osoby niesamodzielnej jest jej przestrzenne rozproszenie, będące konsekwencją zmian na rynku pracy i konieczności migrowania (nie tylko wewnątrz kraju) w poszukiwaniu zatrudnienia.

Brak rodziców na sprawowanie przez rodzinę opieki jest także istotną barierą.

Prof. Bédowski wyraża przekonanie, że rodzina osoby niesamodzielnej wymaga pilnego i skutecznego wsparcia w wypełnianiu funkcji opiekuńczej w stosunku do starszych osób o ograniczonym poziomie samodzielności. Przy czym podkreśla, że w każdym przypadku, jakiegokolwiek instytucje nie powinny zastępować rodziny, konieczne jest natomiast udzielenie jej pomocy w organizacji i zapewnieniu należytej opieki i pielęgnacji swoim seniorom²⁶.

Z opracowania *Aspekty medyczne, psychologiczne, socjologiczne i ekonomiczne starzenia się ludzi w Polsce* dowiadujemy się, że wyniki badań przeprowadzonych w Polsce potwierdzają rolę rodziny, nie tylko mieszkającej wspólnie, w opiece nad osobami starszymi. Według GUS, 3,4% osób w wieku 70-79 lat i tylko 2,6% osób w wieku 80 i więcej lat nie ma żadnej bliskiej osoby, która mogłaby udzielić jej wsparcia.²⁷

W polskim systemie pomocy społecznej, głównie samorządy gminne zobligowane są do udzielania pomocy i wsparcia osobom potrzebującym. Do zakresu ich działań w kontekście zaspokajania potrzeb osób starszych należy zaliczyć przede wszystkim:

- organizowanie i świadczenie usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych usług opiekuńczych,
- kierowanie do domu pomocy społecznej i ponoszenie odpowiedzialności za pobyt mieszkańca gminy w tym domu,
- prowadzenie i zapewnienie miejsc w domach pomocy społecznej i ośrodkach wsparcia (m.in. domy pomocy społecznej) o zasięgu gminnym oraz kierowanie do nich osób wymagających opieki,
- prowadzenie i rozwój infrastruktury rodowiskowych domów samopomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi (zadanie zlecone z zakresu administracji rządowej).

Należy tu zaznaczyć, że domy pomocy społecznej oraz rodowiskowe domy samopomocy o zasięgu powiatowym prowadzi samorząd powiatowy.

Liczba osób w województwie warmińsko-mazurskim, objętych pomocą w formie usług opiekuńczych, udzielanej przez samorządy gminne w latach 2009-2012, obrazuje poniższa tabela. Należy przy tym zaznaczyć, że w przywozonym wyżej okresie, usługami opiekuńczymi obejmowano corocznie ok. 5.140 osób.

²⁶ P. Bédowski, *Zaspokajanie potrzeb opiekuńczych ludzi starych*, w: *Strategie działania w starzejącym się społeczeństwie*, op. cit., s.56,57.

²⁷ P. Bédowski, *Potrzeby opiekuńcze osób starszych*, w: *Aspekty medyczne, psychologiczne, socjologiczne i ekonomiczne starzenia się ludzi w Polsce*, Wydanie I, Poznań 2012, s. 452.

Tabela nr 7. Liczba osób w województwie warmi sko-mazurskim, obj tych pomoc w formie us ug opieku czych

		2009	2010	2011	2012	2013 (prognoza)
liczba osób obj ta pomoc w formie us ug opieku czych	61-70 lat	624	641	678	746	811
	71-80 lat	1 300	1 250	1 217	1 188	1 269
	81 lat i wi cej	1 769	1 857	1 894	1 915	1 980

ród: opracowanie własne na podstawie OZPS

Z powy szego zestawienia wynika, e zapotrzebowanie na t form wsparcia corocznie wzrasta oraz wyra nie wida, e wyst puj cis e zale no mi dzy wiekiem a potrzeb otrzymania pomocy w codziennym funkcjonowaniu. Istotn rol w tej formie wsparcia odgrywaj równie organizacje pozarz dowe, realizuj ce us gi opieku cze jako zadania zlecone przez jednostki samorz du terytorialnego.

S to tendencje bardzo zbli one do sytuacji w kraju. Wed ug badania *PolSenior* w ród siedmiuset osób w wieku 55-59 lat ó 7% respondentów wyrazi e potrzebuje pomocy innych osób.

W grupie 4.783 osób w wieku 65 lat i wi cej zapotrzebowanie na pomoc wygl da nast puj co:

- w grupie wiekowej 65-69 lat ó 14,5% respondentów potrzebowa e pomocy,
- w grupie wiekowej 70-74 lata ó 19,1%,
- w grupie wiekowej 75-79 lata ó 31,5%,
- w grupie wiekowej 80 ó 84 lata ó 48,6%,
- w grupie wiekowej 85-89 lat ó 62,5%,
- w grupie wiekowej 90 lat i wi cej ó 80,4%.

W sytuacji, gdy nie jest mo liwe udzielenie pomocy w rodowisku rodzinnym, osoba starsza mo e skorzysta z pobytu w ca dodobowych i dziennych placówkach pomocy spo ecznej.

Wykaz placówek pomocy spo ecznej w województwie warmi sko-mazurskim w latach 2009-2012 oraz liczb miejsc przeznaczonych dla osób starszych obrazuje poni sza tabela.

Tabela nr 8. Wykaz placówek pomocy spo ecznej w województwie warmi sko-mazurskim w latach 2009-2012

Rodzaj placówek pomocy społecznej działających na rzecz osób starszych	Lata	Liczba podmiotów funkcjonujących w województwie warmi sko-mazurskim	Liczba uczestników/miejsc
Dzienne Domy Pomocy	2009	22	925
	2010	22	955
	2011	22	945
	2012	21	930
Domy Pomocy Społecznej	2009	20	1350
	2010	20	1.400
	2011	20	1.400
	2012	20	1.400
rodowiskowe Domy Samopomocy	2009	42	1778
	2010	46	2005
	2011	53 + 4 filie	2315
	2012	57 + 4 filie	2557
Rodzinne Domy Pomocy	2009	3	13
	2010	4	18
	2011	5	22
	2012	6	34
Placówki zapewniające całonocną opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku (działalność gospodarcza, zgodnie z art. 67 ust.1 ustawy o pomocy społecznej, prowadzona po uzyskaniu zezwolenia Wojewody Warmi sko-Mazurskiego)	2009	6	187
	2010	6	182
	2011	9	224
	2012	9	242

ródł: opracowanie własne na podstawie danych ROPS

Wśród placówek pomocy społecznej działających na rzecz osób starszych w województwie warmi sko-mazurskim w latach 2009-2012 widać wzrost w powstawaniu rodowiskowych domów samopomocy, rodzinnych domów pomocy społecznej oraz placówek zapewniających całonocną opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku (działalność gospodarcza, zgodnie z art. 67 ust.1 ustawy o pomocy społecznej, prowadzoną po uzyskaniu zezwolenia Wojewody Warmi sko-Mazurskiego).

Liczba miejsc w powyższych placówkach jest w dużej mierze uzależniona od zasobności budżetu samorządu gminy, który dofinansowuje pobyt poszczególnych osób w placówkach pomocy społecznej. Niejednokrotnie gminy nie są w stanie pokryć istniejącego zapotrzebowania.

Przystępując do opracowania Programu przeprowadzono diagnozę poziomu korzystania seniorów z oferty pomocy społecznej, której szczegółowe wyniki określono w raporcie z badania, przeprowadzonego przez OIS pt.: *Osoby starsze w województwie warmi sko-mazurskim ó aktywno społeczna i korzystanie z pomocy społecznej*.

Z badań wynika, że tylko 50 osób (18,6% badanych) kiedykolwiek korzystało z pomocy społecznej, a jedynie 26 osób (tj. 8,8% z 269 badanych) korzystało w ciągu ostatnich 12 miesięcy ze wsparcia OPS lub PCPR.

Wikszo badanych ó 79,3% (195 osób) nie miała potrzeby korzystania z tego rodzaju pomocy. Ponadto 12,2% (30 osób) nie wiedziało, czy mogłoby tak pomoc otrzymać. W kontekście pozyskanych danych można stwierdzić, że ważne jest, aby osoby potrzebujące znały swoje prawa do korzystania z pomocy i wiedziały, gdzie mogłyby się po pomoc zwrócić. Dlatego istotne jest zwiększenie wiadomości dotyczących form pomocy i wsparcia przeznaczonych dla seniorów.

Respondentom zadano również pytanie, z jakich nieodpłatnych usług chętnie skorzystaliby, gdyby pojawiały się w OPS lub PCPR. Najwięcej respondentów 98 osób (36,4% badanych) wskazywało dofinansowania do rehabilitacji lub turnusów, a także sprzęt rehabilitacyjnych (45 wskazało), dopłaty do wyjazdów i leczenia w sanatoriach (17 wskazało), dopłaty do różnego rodzaju wyjazdów i wycieczek (np. do kina, teatru, krajoznawczych) (8 wskazało), dofinansowania do usług lekarzy, badań, leków (8 wskazało) oraz szereg innych usług, które są potrzebne osobom starszym, np.: dofinansowania do zakupu aparatu słuchowego, opały na zimę, pomocy poradniczej i informacyjnej, pomocy prawnej, czy pomocy w opiece nad osobami, których badani się zajmują. Z analizy tego pytania wynika, że osobom starszym najbardziej przydałoby się pomoc w utrzymaniu dobrego stanu zdrowia, który mógłby być spełniony poprzez dobrze rozwinięte usługi rehabilitacyjnych, zdrowotnych czy opiekuńczych.

Zachodzące przemiany demograficzne stwarzają duże wyzwania, a zarazem możliwości dla systemu pomocy społecznej w Polsce, realizowanego nie tylko przez administrację publiczną, ale również przez organizacje pozarządowe oraz podmioty ekonomii społecznej.

W kontekście rosnącej liczby osób starszych należy zadbać o tworzenie bądź wzmocnienie już istniejących placówek pomocy społecznej, ze szczególnym naciskiem na rozwój dziennych domów pomocy społecznej i usług opiekuńczych, które zapewniają wsparcie i aktywizację seniorów, tym samym pozwalając na pozostanie w swoim naturalnym środowisku.

Mając powyższe na uwadze należy również zintensyfikować szkolenia pracowników pomocy społecznej w zakresie opieki nad seniorami oraz wprowadzać standardy opieki świadczonej w placówkach pomocy społecznej i innych podmiotach udzielających wsparcia osobom starszym.

W województwie warmińsko-mazurskim funkcjonują także inne instytucje i podmioty podejmujące działania na rzecz osób starszych jak UTW, kluby seniora, kołogospody wiejskich itp., o których będzie mowa w Obszarze II: Aktywność społeczna, kulturalna i edukacyjna osób starszych.

6.1.1. Analiza SWOT

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ol style="list-style-type: none"> 1. Zwiększająca się wiadomość osób starszych i ich rodzin dotycząca problematyki prozdrowotnej. 2. Wzrastająca wiadomość potrzeby aktywności fizycznej i intelektualnej wśród osób starszych. 3. Wykształcona kadra medyczna i coraz lepsza jako opieki i usług medycznych. 4. Wzrastająca liczba przeprowadzanych akcji edukacyjnych z zakresu ochrony zdrowia i badań profilaktycznych. 5. Zwiększająca się liczba podmiotów świadczących usługi medyczne (m.in. rehabilitacyjne, opieki długoterminowej). 6. Zwiększająca się dostępność do świadczeń zdrowotnych. 7. Profesjonalizm i doświadczenie kadr pomocy i integracji społecznej. 8. Rozwijająca się infrastruktura socjalna (m.in. rodzinne domy samopomocy, domy pomocy społecznej). 9. Rozwój usług opiekuńczych. 10. Zwiększająca się liczba obiektów bez barier architektonicznych i transportowych. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Niska wiadomość osób starszych dotycząca znaczenia profilaktyki i diagnostyki zdrowotnej. 2. Niewielkie zasoby finansowe osób starszych na zakup leków, usługi rehabilitacyjne, sprzęt ortopedyczny itp. 3. Niski poziom aktywności fizycznej wśród osób starszych. 4. Niewystarczająca liczba lekarzy specjalistów m.in. geriatrów. 5. Niewielkie zainteresowanie kadry medycznej podnoszeniem kwalifikacji w zakresie geriatry, opieki długoterminowej. 6. Niewielka liczba programów profilaktycznych finansowanych ze środków publicznych. 7. Niewystarczająca liczba miejsc w zakładach opieki długoterminowej. 8. Brak stacjonarnych oddziałów i poradni geriatrycznych. 9. Niewystarczająca liczba poradni specjalistycznych w powiatach. 10. Długi czas oczekiwania na wizytę u lekarza specjalisty i zabiegi medyczne. 11. Niewystarczająca liczba wydziałów sprzętu rehabilitacyjnego i ortopedycznego. 12. Trudny dostęp do usług rehabilitacyjnych i sprzętu rehabilitacyjnego oraz ortopedycznego dla osób starszych. 13. Niewystarczająca liczba niektórych podmiotów świadczących wsparcie osobom starszym np. dziennych domów pomocy społecznej. 14. Utrudnienia komunikacyjne w dotarciu do placówek służby zdrowia. 15. Niska wiadomość o problemie uzależnień wśród osób starszych.

SZANSE	ZAGROZENIA
<ol style="list-style-type: none"> 1. Tworzenie nowych kierunków kształcenia na uczelniach wyższych dotyczących problematyki osób 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Uznawanie osób starszych jako nie

<p>starszych oraz wzrastająca liczba lekarzy geriatrów.</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. Postęp technologiczny w medycynie, stał się podnoszenie jakości usług medycznych. 3. Dostępność środków europejskich i krajowych dla organizacji pozarządowych zajmujących się profilaktyką i ochroną zdrowia osób starszych. 4. Polityka Unii Europejskiej i polityka państwa uwzględniająca podejmowanie kompleksowych działań na rzecz poprawy warunków życia i zdrowia osób starszych. 5. Realizacja projektów w zakresie wypracowania standardów usług na rzecz osób starszych. 6. Ogólnie dostępne bazy danych w zakresie usług medycznych (m.in. zintegrowany informator pacjenta, rejestr podmiotów leczniczych). 7. Rozwijająca się infrastruktura placówek ochrony zdrowia (m.in. tworzenie oddziałów i poradni geriatrycznych). 	<p>kwalifikujących się do leczenia.</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. Postęp cywilizacyjny sprzyjający biernemu trybowi życia. 3. Zwiększająca się liczba pacjentów w wieku senioralnym powodująca problemy z zaspokojeniem potrzeb w zakresie usług medycznych dla osób starszych. 4. Zmieniające się przepisy dotyczące refundacji leków. 5. Brak modeli/standardów współpracy pomiędzy służbą zdrowia a jednostkami organizacyjnymi pomocy i integracji społecznej w zakresie pomocy osobom starszym. 6. Niskie kwoty świadczeń emerytalnych i rentowych. 7. Małobudżetowa finansowość dla lekarzy, specjalizacja w dziedzinie geriatricznej. 8. Zawyżanie grup wiekowych kwalifikujących do bezpłatnych badań profilaktycznych. 9. Limitowanie usług zdrowotnych finansowanych ze środków publicznych.
--	--

6.1.2. Cele strategiczne i szczegółowe, działania, wskaźniki

Cel strategiczny 1. Zmniejszenie liczby osób starszych korzystających z usług podtrzymujących zdrowie oraz dostępnej infrastruktury i usług socjalnych.

Cel szczegółowy 1.1. Zmniejszenie osobom starszym dostępu do opieki medycznej.

Działanie 1.1.1. Uruchamianie poradni geriatrycznych.

Działanie 1.1.2. Uruchamianie w szpitalach oddziałów geriatrycznych.

Działanie 1.1.3. Uruchamianie wypożyczalni sprzętu rehabilitacyjnego, ortopedycznego, pielęgniarskiego itp.

Działanie 1.1.4. Uruchamianie nowych miejsc udzielania świadczeń zdrowotnych dla osób starszych.

Działanie 1.1.5. Kontraktowanie ze środków NFZ, większej liczby świadczeń zdrowotnych dla osób starszych.

Działanie 1.1.6. Realizacja projektów/programów z zakresu profilaktyki, ochrony zdrowia, rehabilitacji oraz standaryzacji usług medycznych dla osób starszych (w tym finansowanych ze środków zewnętrznych m.in. europejskich).

Działanie 1.1.7. Wdrażanie programów profilaktycznych i rehabilitacyjnych przeznaczonych dla osób starszych.

Działanie 1.1.8. Inicjowanie organizowania świąt sobót/świąt niedziel, w szczególności na terenach wiejskich.

Działanie 1.1.9. Organizowanie i przeprowadzenie kampanii społecznych, kampanii informacyjno-edukacyjnych w ogólnoregionalnych mediach, w szczególności w mediach publicznych na temat profilaktyki i ochrony zdrowia oraz wykładów, seminariów, poradnictwa itp. w powyższym zakresie.

Wskaźniki:

1. Liczba poradni geriatrycznych, oddziałów i klinik geriatrycznych.
2. Liczba uruchomionych miejsc udzielania świadczeń zdrowotnych dla osób starszych.
3. Liczba wydziałów sprztu rehabilitacyjnego, ortopedycznego, pielęgniarskiego itp.
4. Liczba udzielonych świadczeń zdrowotnych osobom starszym.
5. Liczba projektów/programów z zakresu profilaktyki, ochrony zdrowia, rehabilitacji oraz standaryzacji usług medycznych dla osób starszych (w tym finansowanych ze środków zewnętrznych m.in. europejskich) oraz liczba osób w nich uczestniczących.
6. Liczba kampanii społecznych, informacyjno-edukacyjnych w ogólnoregionalnych mediach, w szczególności w mediach publicznych na temat profilaktyki i ochrony zdrowia.

Cel szczególny 1.2. Zwiększenie osobom starszym dostępu do usług socjalnych.

Działanie 1.2.1. Tworzenie większej liczby miejsc dla osób starszych w placówkach pomocy społecznej.

Działanie 1.2.2. Tworzenie różnego typu placówek w środowiskach lokalnych, adekwatnych do potrzeb osób starszych (m.in. domy dziennego pobytu, rodzinne domy pomocy, kluby seniora).

Działanie 1.2.3. Wdrażanie i promowanie nowoczesnych technologii i rozwiązań w zakresie niebezpiecznych usług opiekuńczych (np. teleopieka, sygnalizatory ruchu, automatyczna lampa, videofon itp.)

Działanie 1.2.4. Zwiększenie liczby usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych usług opiekuńczych osobom starszym.

Działanie 1.2.5. Promowanie idei i metody pracy pni. sprzyjających siadłości oraz rodzin wspierających, poprzez kampanie społeczne, konferencje itp.

Działanie 1.2.6. Zlecenie organizacjom pozarządowym zadań z zakresu pomocy społecznej w obszarze wsparcia osób starszych.

Działanie 1.2.7. Realizacja projektów w zakresie rozwoju infrastruktury pomocy społecznej na rzecz osób starszych (w tym finansowanych ze środków zewnętrznych m.in. europejskich).

Wskaźniki:

1. Liczba miejsc dla osób starszych w placówkach pomocy społecznej.

2. Liczba placówek w środowiskach lokalnych, adekwatnych do potrzeb osób starszych (m.in. domy dziennego pobytu, rodzinne domy pomocy, kluby seniora).
3. Liczba osób starszych objętych usługami opiekuńczymi, w tym specjalistycznymi usługami opiekuńczymi.
4. Liczba zadań z zakresu wsparcia osób starszych w obszarze pomocy społecznej, zleconych do realizacji organizacjom pozarządowym (w tym liczba uczestników).
5. Liczba projektów z zakresu rozwoju infrastruktury pomocy społecznej na rzecz osób starszych (w tym finansowanych ze środków zewnętrznych m.in. europejskich).

Cel szczególny 1.3. Wzrost kompetencji kadry służby zdrowia oraz pomocy społecznej w zakresie opieki nad osobami starszymi.

Działanie 1.3.1. Uruchamianie na uczelniach wybranych kierunków kształcenia gerontologów (m.in. geriatrów, geragogów, gerontologów społecznych).

Działanie 1.3.2. Organizowanie seminariów, konferencji itp. mających na celu **budowanie wiadomości w zakresie potrzeb i konieczności kształcenia kadry medycznej** w kierunku zdobywania i podwyższania kwalifikacji w dziedzinie geriatricznej, opieki długoterminowej i chorób przewlekłych.

Działanie 1.3.3. Organizowanie seminariów, konferencji itp. mających na celu **budowanie wiadomości w zakresie konieczności wypracowania i wdrożenia standardów** wysokiej jakości opieki geriatricznej i usług opiekuńczych dla osób starszych.

Działanie 1.3.4. Organizowanie kursów, szkoleń itp. dla kadry medycznej (w szczególności dla lekarzy POZ) w dziedzinie gerontologii.

Działanie 1.3.5. Organizowanie kursów, szkoleń itp. dla pracowników pomocy społecznej w zakresie potrzeb osób starszych.

Wskaźniki:

1. Liczba lekarzy, którzy posiadają specjalizację z geriatricznej.
2. Liczba osób kończących kierunki kształcenia gerontologów (m.in. geriatrów, geragogów, gerontologów społecznych).
3. Liczba zorganizowanych kursów, szkoleń itp. dla kadry medycznej (w szczególności dla lekarzy POZ) w dziedzinie gerontologii oraz liczba osób w nich uczestniczących.
4. Liczba zorganizowanych kursów, szkoleń itp. dla pracowników pomocy społecznej w zakresie potrzeb osób starszych oraz liczba osób w nich uczestniczących.

6.2. Aktywność społeczna, kulturalna i edukacyjna

Aktywność społeczna jest szeroko rozumianym uczestnictwem w życiu społecznym, do którego zalicza się zaangażowanie w aktywność kulturalną oraz edukacyjną. W niniejszym obszarze uwzględniono także rozwój wolontariatu osób starszych oraz na ich rzecz jak również poprawę bezpieczeństwa seniorów, rozwój rzecznictwa interesów czy wzmacnianie integracji międzypokoleniowej. Kierunki prowadzonych działań rozwijających społeczność, kulturalną i

edukacyjną aktywność osób starszych została wyznaczona poprzez zidentyfikowanie problemów, które je ograniczają.

Aktywność społeczną jest uczestniczeniem w określonych grupach społecznych i działaniem w ich kręgach. Człowiek aktywny społecznie spędza czas w towarzystwie innych ludzi, udziela się społecznie: organizuje spotkania, uczestniczy w nich, pełni różne funkcje w organizacjach. Poziom uczestnictwa seniorów w życiu społecznym zależy nie tylko od zdrowia, zasobów ekonomicznych, ich pozycji w społeczeństwie, ale także od własnej aktywności edukacyjnej, kulturalnej oraz całego splotu warunków, które umożliwiają i ułatwiają rozwijanie takiej aktywności²⁸. Aktywność kulturalna i edukacyjna daje seniorom poczucie użyteczności, satysfakcji z życia oraz samorozwoju. Zaangażowanie seniorów w życie społecznie lokalnych przyczynia się do poprawy jakości ich życia, jak też funkcjonowania wspólnot lokalnych.

Wyniki projektu badawczego *PolSenior* zrealizowanego w latach 2007-2011, zamówionego przez MNiSW, dostarczyły argumentów przemawiających za wprowadzeniem kompleksowej i wielowymiarowej polityki wobec starzenia się ludzi w Polsce, również w zakresie dostępu do kształcenia ustawicznego realizującego ideę całościowego rozwoju. Kształcenie ustawiczne nie obejmuje w naszym kraju osób starszych (poza wyjątkowymi przypadkami, gdzie Uniwersytety Trzeciego Wieku działają w ramach Centrum Kształcenia Ustawicznego). Edukacja osób starszych nie ma rangi zadania publicznego i nie jest włączona w krajowy system edukacji. Mimo to, z roku na rok powstaje coraz więcej podmiotów formalnych i nieformalnych, które pomagają w pomysłym i aktywnym przeżyciu starości. Wśród ofert spędzania wolnego czasu osób starszych wyróżniają się różne formy aktywności społecznej, kulturalnej i edukacyjnej. Obszarem aktywności społecznej ludzi starszych jest najczęściej środowisko lokalne.

W województwie warmińsko-mazurskim istnieje wiele instytucji i podmiotów organizujących działania na rzecz osób starszych. Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie (ROPS) sporządził wykaz podmiotów działających na rzecz seniorów. Dane zostały zebrane w styczniu 2013 roku na podstawie informacji z ośrodków pomocy społecznej województwa warmińsko-mazurskiego. Według stanu na grudzień 2012 roku w województwie warmińsko-mazurskim funkcjonowało: 27 Uniwersytetów i Akademii Trzeciego Wieku, 68 Klubów Seniora, 81 Związków i Stowarzyszeń, 48 kół zainteresowanych skupiających osoby w wieku 60 lat i więcej, 60 Kół Gospody Wiejskich, oraz wiele innych, takich jak wietlice wiejskie, grupy wsparcia, organizacje kościelne – wszystkie skupiające bądź organizujące zajęcia dla osób w wieku 60+ w obszarze aktywności społecznej, kulturalnej i edukacyjnej. Ponadto, z badania przeprowadzonego w 2013 roku przez Obserwatorium Integracji Społecznej działającego przy ROPS, wynika, że osoby starsze w województwie warmińsko-mazurskim charakteryzują się wysoką aktywnością społeczną (badanie pt. *Osoby starsze w województwie warmińsko-mazurskim – o aktywność społeczną i korzystanie z pomocy społecznej*²⁹). Badanie zostało przeprowadzone na próbie 296 osób, wśród których 66,2% wyjeżdża na grupowe wycieczki,

²⁸ D. Jankowski, *Edukacja, aktywność kulturalna oraz rekreacyjna ludzi starszych* [w:] *Polonia w obliczu starzenia się społeczeństwa*, A. Karpiński, A. Rajkiewicz (red.), Wyd. Komitetu Prognoz Polska 2000plus przy Prezydium PAN, Warszawa 2008, s. 194.

²⁹ Raport z badania dostępny na stronie: <http://portal.warmia.mazury.pl/badania-i-analizy>

41,9% dokształca się, 26% uczestniczy w grupowych zajęciach sportowych. Aktywność podczas organizowania imprez dla innych osób (m.in. dla dorosłych, młodzieży, dzieci) wskazało 24% badanych, a udział w zespole muzycznym, tanecznym lub chórze zadeklarowało 23% badanych³⁰.

Oferta obejmująca obszar aktywności społecznej, kulturalnej i edukacyjnej skierowana do osób starszych wymaga ciągłego poszerzania i rozwijania. Stworzenie warunków umożliwiających seniorom czynny udział w życiu społecznym i kulturalnym wspólnoty na szczeblu lokalnym, prowadzi do poczucia lepszej jakości życia seniorów w województwie i budowania zintegrowanych społeczno lokalnych, w których udział mają szans włączyć się wszyscy obywatele. Rozwinięto współpracę między pokoleniami, która wpisuje się w ideę solidarności międzygeneracyjnej, będącej jedną z myśli przewodnich krajów członkowskich UE w traktacie Lizbońskim z 2007 r. (art.3.3). Jest także pochodną zaleceń rezolucji Parlamentu Europejskiego z 9.09.2010 roku w sprawie opieki długoterminowej nad osobami starszymi, gdzie w art. 23 wymienia się *„włączenie osób starszych do udziału w życiu społecznym i kulturalnym”* jako cel zintegrowanej strategii na rzecz aktywnego starzenia się.

W obszar aktywności społecznej, kulturalnej i edukacyjnej seniorów powinno włączać się całe otoczenie osób starszych. Społeczne stowarzyszenia przy współpracy organizacji pozarządowych, instytucji kultury i edukacji, grup rodowiskowych, wyznaniowych, stowarzyszeń, klubów itp. powinny pełnić kluczową rolę w życiu społecznym i kulturalnym seniorów poprzez tworzenie odpowiednich warunków do tego typu aktywności. W dalszych częściach opracowania wskazano propozycje działań, które powinny zostać podjęte w niniejszym obszarze, natomiast w rozdziale 7, wskazano potencjalnych realizatorów tych działań. Wskazane działania powinny być wyznaczeniem kierunków rozwoju jak również inspiracją dla poszczególnych jednostek, organizacji czy instytucji do poprawy aktywności społecznej, kulturalnej i edukacyjnej osób starszych w województwie warmińsko-mazurskim.

6.2.1. Analiza SWOT

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ol style="list-style-type: none"> 1. Wzrastająca liczba aktywnie działających instytucji/podmiotów publicznych i organizacji pozarządowych zajmujących się aktywnością społeczną, kulturalną i edukacyjną osób starszych. 2. Rozwój uniwersytetów trzeciego wieku, klubów seniora itp. 3. Zwiększająca się liczba osób starszych zainteresowanych aktywnością społeczną. 4. Duży kapitał wiedzy, doświadczenie, patriotyzm lokalny, kultywowanie tradycji i wartości rodzinnych osób starszych. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mała liczba organizacji pozarządowych działających na rzecz osób starszych na obszarach wiejskich. 2. Brak ofert przygotowanych dla osób starszych do odchodzenia na emeryturę. 3. Niewielkie zasoby finansowe osób starszych na uczestnictwo w życiu społecznym i kulturalnym oraz w edukacji. 4. Izolacja i poczucie alienacji społecznej oraz niska aktywność społeczna osób starszych niezrzeszonych w organizacjach pozarządowych.

³⁰ Osoby starsze w województwie warmińsko-mazurskim o aktywność społeczną i korzystanie z pomocy społecznej, Obserwatorium Integracji Społecznej, Urząd Marszałkowski Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn 2013.

<ol style="list-style-type: none"> 5. Wzrastaj ce zainteresowanie osób starszych nowymi technologiami. 6. Wzrastaj ce zainteresowanie lokalnych mediów tematyk osób starszych. 7. Rozwój wolontariatu osób starszych i na rzecz osób starszych. 8. Mo liwo korzystania z istniej cej i rozszerzaj cej si oferty edukacyjnej i kulturalnej oraz zasobów instytucjonalnych. 9. Zwi kszaj ca si liczba projektów finansowanych ze rodków zewn trznych aktywizuj cych spo ecznie osoby starsze. 10. Funkcjonowanie rzecznika praw osób starszych województwa warmi sko-mazurskiego. 11. Wykorzystanie do wiadcze z wdra nia Wojewódzkiego Programu na Rzecz Osób Starszych na lata 2009-2013 <i>š Pogodna i bezpieczna jesie ycia na Warmii i Mazurachö.</i> 	<ol style="list-style-type: none"> 5. Brak upowszechniania wiedzy o prawach osób starszych, rzecznictwie interesów seniorów. 6. Niski poziom umiej tno ci w zakresie korzystania z technologii informatycznych. 7. Niewykorzystywana istniej ca baza lokalowa umo liwiaj ca aktywno spo eczn seniorów. 8. Brak centrów aktywno ci seniorów. 9. Brak rad seniorów w rodowiskach lokalnych, reprezentuj cych potrzeby i interesy seniorów. 10. Niewystarczaj ca współpraca pomi dzy instytucjami i organizacjami dzia cymi na rzecz osób starszych w obszarze aktywno ci spo ecznej, kultury i edukacji. 11. Ograniczona dost pno do dóbr kultury z powodu odlegö ci i s abo rozwini tej infrastruktury transportowej.
---	---

SZANSE	ZAGRO ENIA
<ol style="list-style-type: none"> 1. Funkcjonowanie Departamentu Polityki Senioralnej w Ministerstwie Pracy i Polityki Spo ecznej oraz Rady do spraw Polityki Senioralnej. 2. Dost pno funduszy zewn trznych dla instytucji, organizacji pozarz dowych na aktywizacj spo eczn , kulturaln i edukacj osób starszych. 3. Uwarunkowania strategiczne i programowe na poziomie Unii Europejskiej i kraju w zakresie polityki senioralnej. 4. Pojawienie si tematyki osób starszych w mediach, kampaniach spo ecznych itp. 5. Przemiany spo eczno demograficzne wpö waj ce na wydö anie si ycia i wieku aktywno ci spo ecznej seniora. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Marginalizacja osób starszych w yciu spo ecznym. 2. Funkcjonowanie stereotypów dotycz cych staro ci. 3. Trudna sytuacja spo eczno-ekonomiczna kraju ograniczaj ca aktywno spo eczn osób starszych. 4. Uwarunkowania zdrowotne ograniczaj ce aktywno spo eczn , kulturaln i edukacyjn osób starszych. 5. Niewystarczaj ce promowanie przez media pozytywnego wizerunku i aktywno ci osób starszych.

6.2.2. Cele strategiczne i szczegö we, dzia nia, wska niki

Cel strategiczny 2: *Zwiększenie aktywnego udziału osób starszych w życiu społecznym, kulturalnym oraz edukacyjnym.*

Cel szczegółowy 2.1. Rozwój wolontariatu osób starszych i na rzecz osób starszych.

Działanie 2.1.1. Tworzenie i wspieranie centrów, klubów wolontariatu itp. działających na rzecz osób starszych.

Działanie 2.1.2. Organizowanie i przeprowadzenie kampanii społecznych, kampanii informacyjno-edukacyjnych w ogólnoregionalnych mediach, w szczególności w mediach publicznych, promujących wolontariat osób starszych i na rzecz osób starszych.

Działanie 2.1.3. Wzmacnianie wolontariatu osób starszych do stałej oferty organizacji pozarządowych.

Działanie 2.1.4. Organizacja szkoleń, kursów, warsztatów itp. przygotowujących osoby starsze do działań wolontariackich.

Działanie 2.1.5. Popularyzacja wolontariatu kompetencji i idei banków czasu.

Działanie 2.1.6. Zlecenie organizacjom pozarządowym zadań wspierających rozwój wolontariatu osób starszych i na rzecz osób starszych.

Wskaźniki:

1. Liczba centrów, klubów wolontariatu itp. działających na rzecz osób starszych oraz liczba wolontariuszy (w tym wolontariuszy-seniorów).
2. Liczba kampanii informacyjno-edukacyjnych w ogólnoregionalnych mediach, w szczególności w mediach publicznych, promujących wolontariat osób starszych i na rzecz osób starszych.
3. Liczba zadań wspierających rozwój wolontariatu osób starszych i na rzecz osób starszych, zleconych do realizacji organizacjom pozarządowym (w tym liczba uczestników).

Cel szczegółowy 2.2. Rozwój oferty kulturalnej skierowanej do osób starszych.

Działanie 2.2.1. Dostosowanie oraz promocja oferty domów kultury, muzeów, bibliotek, kin, teatrów, itp. do potrzeb i zainteresowań osób starszych.

Działanie 2.2.2. Organizowanie spotkań, festiwali, przeglądów, wystaw i innych wydarzeń prezentujących twórczość artystyczną osób starszych.

Działanie 2.2.3. Zlecenie organizacjom pozarządowym zadań z zakresu aktywności kulturalnej osób starszych.

Działanie 2.2.4. Realizacja projektów/programów z zakresu aktywności kulturalnej osób starszych (w tym finansowanych ze środków zewnętrznych m.in. środków europejskich).

Wskaźniki:

1. Liczba zadań z zakresu aktywności kulturalnej osób starszych, zleconych do realizacji organizacjom pozarządowym (w tym liczba uczestników).

2. Liczba projektów/programów z zakresu aktywności kulturalnej osób starszych (w tym finansowanych ze środków zewnętrznych m.in. europejskich) oraz liczba osób w nich uczestniczących.

Cel szczegółowy 2.3 Rozwój oferty edukacyjnej skierowanej do osób starszych.

Działanie 2.3.1. Współpraca uniwersytetów i akademii trzeciego wieku, stowarzyszeń i innych podmiotów działających na rzecz osób starszych z placówkami oświatowymi i uczelniami wyższymi w zakresie edukacji osób starszych.

Działanie 2.3.2. Realizacja seminariów, warsztatów itp. przygotowujących do aktywnej emerytury.

Działanie 2.3.3. Upowszechnianie, promocja, wspieranie działalności oraz potencjału UTW jako placówek edukacji i aktywizacji osób starszych.

Działanie 2.3.4. Zlecenie organizacjom pozarządowym zadań z zakresu edukacji osób starszych.

Wskaźniki:

1. Liczba zadań z zakresu edukacji osób starszych, zleconych do realizacji organizacjom pozarządowym (w tym liczba uczestników).

Cel szczegółowy 2.4. Wzrost bezpieczeństwa osób starszych.

Działanie 2.4.1. Organizowanie kampanii medialnych i akcji społecznych podnoszących świadomość społeczną na temat procesów starzenia się oraz uświadawiania na kwestie bezpieczeństwa seniorów.

Działanie 2.4.2. Tworzenie lokalnych centrów informacji i doradztwa dla osób starszych i ich rodzin, w tym m.in. z zakresu praw konsumenckich i obywatelskich.

Działanie 2.4.3. Doskonalenie stosowania procedury „Niebieskiej Karty” i rozwój innych narzędzi przeciwdziałania przemocy wobec osób starszych.

Wskaźniki:

1. Liczba kampanii medialnych i akcji społecznych podnoszących świadomość społeczną na temat procesów starzenia się oraz uświadawiania na kwestie bezpieczeństwa seniorów.
2. Liczba „Niebieskich Kart” złożonych na skutek przemocy stosowanej wobec osób starszych.

Cel szczegółowy 2.5. Rozwój rzecznictwa interesów osób starszych.

Działanie 2.5.1. Powoływanie gminnych/powiatowych i wojewódzkiej rady seniorów.

Działanie 2.5.2. Powoływanie rzeczników osób starszych w gminach/powiatach.

Działanie 2.5.3. Wspieranie działalności wojewódzkiego oraz gminnych/powiatowych rzeczników praw osób starszych.

Działanie 2.5.4. Powoływanie pełnomocników ds. osób starszych w jednostkach samorządu terytorialnego.

Działanie 2.5.5. Tworzenie lokalnych programów na rzecz osób starszych.

Działanie 2.5.6. Promowanie Międzynarodowego Dnia Praw Osób Starszych poprzez organizację, w czerwcu każdego roku, konferencji, seminariów itp.

Działanie 2.5.7. Tworzenie i promocja sieci i porozumień działających na rzecz osób starszych.

Działanie 2.5.8. Włączanie przedstawicieli organizacji seniorskich do prac w zespołach powoływanych przez samorządy terytorialne, opracowywanie, opiniowanie oraz monitorowanie lokalnych programów społecznych.

Działanie 2.5.9. Wspieranie merytoryczne, edukacyjne, doradcze, eksperckie i in. organizacji pozarządowych w zakresie aktywności społecznej, kulturalnej i edukacyjnej osób starszych, przez samorządy lokalne oraz inne podmioty i instytucje.

Wskaźniki:

1. Liczba gminnych/powiatowych rad seniorów.
2. Liczba gminnych/powiatowych rzeczników osób starszych.
3. Liczba jednostek samorządu terytorialnego, w których powołano pełnomocników ds. osób starszych.
4. Liczba lokalnych programów na rzecz osób starszych.
5. Liczba sieci i porozumień działających na rzecz osób starszych.
6. Liczba zespołów opracowujących, opiniujących oraz monitorujących lokalne programy społeczne, powoływanych przez samorządy terytorialne, do których włączono przedstawicieli organizacji seniorskich.

Cel szczegółowy 2.6. Wzmacnianie i promowanie integracji międzypokoleniowej.

Działanie 2.6.1. Organizowanie międzypokoleniowych imprez kulturalnych, edukacyjnych, turystycznych, sportowo-rekreacyjnych, okolicznościowych itp.

Działanie 2.6.2. Promowanie pozytywnych wartości rodzin wielopokoleniowych poprzez kampanie społeczne, spotkania integracyjne i okolicznościowe itp.

Działanie 2.6.3. Tworzenie w społecznościach lokalnych miejsc wielopokoleniowych spotkań, promujących aktywność turystyczną, sportowo-rekreacyjną, kulturalną, edukacyjną i społeczną osób starszych.

Wskaźniki:

1. Liczba zorganizowanych międzypokoleniowych imprez kulturalnych, edukacyjnych, okolicznościowych itp.
2. Liczba lokalnych miejsc wielopokoleniowych spotkań, promujących aktywność turystyczną, sportowo-rekreacyjną, kulturalną, edukacyjną i społeczną osób starszych.

Cel szczegółowy 2.7. Promowanie potencjału osób starszych, ich aktywności społecznej, kulturalnej i edukacyjnej.

Działanie 2.7.1. Promowanie i wyrażanie inicjatyw promujących aktywność społeczną, kulturalną i edukacyjną osób starszych (np. konkurs „Godni Na Lądowania” lub konkurs na najbardziej aktywnego seniora).

Działanie 2.7.2. Organizacja dorocznych konferencji i spotkań z okazji Międzynarodowego Dnia Osób Starszych w wymiarze wojewódzkim, powiatowym i gminnym.

Działanie 2.7.3. Realizacja i emisja materiałów promujących potencjał aktywności osób starszych, w szczególności przez media publiczne oraz wydawanie publikacji i czasopism (w tym także elektronicznych) poświęconych osobom starszym.

Działanie 2.7.4. Kreowanie lokalnych liderów, animatorów wśród osób starszych odpowiadających za aktywność społeczną seniorów.

Wskaźniki:

1. Liczba wyróżnionych/nagrodzonych inicjatyw promujących aktywność społeczną, kulturalną i edukacyjną osób starszych.
2. Liczba zorganizowanych dorocznych konferencji i spotkań z okazji Międzynarodowego Dnia Osób Starszych w wymiarze wojewódzkim, powiatowym i gminnym.
3. Liczba lokalnych liderów, animatorów wśród osób starszych odpowiadających za aktywność społeczną seniorów.
4. Liczba wyemitowanych materiałów promujących potencjał aktywności osób starszych, w szczególności przez media publiczne

6.3. Aktywność zawodowa

Ta część Programu poświęcona jest obszarowi aktywności zawodowej osób starszych. Z uwagi na zachodzące procesy demograficzne związane ze wzrostem udziału osób starszych w ogólnej populacji ludności oraz w populacji w wieku produkcyjnym, obszar aktywności zawodowej wymaga szczególnej uwagi.

Stopniowe zrównywanie wieku emerytalnego kobiet i mężczyzn do 67. roku życia do 2040 r., powinno wpłynąć na wzrost populacji osób zatrudnionych. Proces ten musi być przeprowadzony z dbałością o poprawę warunków pracy podczas całej kariery zawodowej, o lepsze wiadomości pracodawców w zakresie przemian społeczno-demograficznych czy odpowiednie inwestowanie w zmiany kwalifikacji, by osoby po 50. roku życia umiały odnaleźć się na współczesnym rynku pracy.

Obecnie polityki publiczne Unii Europejskiej oraz Polski w obszarze rynku pracy zwrócone są do osób powyżej 50. roku życia (czyli 50+) gdy po przekroczeniu tego wieku, w statystykach unijnych i polskich zaczyna się wyraźny spadek stopy zatrudnienia. Polska ma jeden z niższych w Unii Europejskiej poziomów zatrudnienia osób dojrzałych i starszych. Choć w ostatnich kilku latach rosło zatrudnienie osób 50+, to w 2011 roku zaledwie 36,9% Polaków w wieku 55-64 lat miało zatrudnienie, a w całej populacji osób 50+ było to zaledwie 31,3%. Dla porównania stopa zatrudnienia osób w wieku 55-64 lat wyniosła średnio dla UE 47,4%. Bezrobotne osoby powyżej 50 roku życia stanowi również jedną z priorytetowych grup na warmińsko-mazurskim rynku pracy. Liczba bezrobotnych, którzy ukończyli 50 rok życia systematycznie rośnie. W 2011 roku wyniosła 22 912 osób, co oznacza, iż zwikszyły się o 874 osoby (o 4,0%) w porównaniu do 2010 roku. Również procentowy udział tej kategorii bezrobotnych w ogólnej liczbie bezrobotnych w województwie. W 2011 roku wyniósł on 21,3%, co oznacza wzrost w porównaniu do 2010 roku o 0,5 punktu procentowego³¹.

Rok	Bezrobotni ogółem	Bezrobotni powyżej 50 roku życia	Udział procentowy (3:2)
-----	-------------------	----------------------------------	-------------------------

³¹ Wojewódzki Urząd

2009	109 181	21 669	19,9%
2010	105 942	22 038	20,8%
2011	107 333	22 912	21,3%

Tabela nr 9. Liczba osób bezrobotnych powyżej 50 roku życia w liczbie osób bezrobotnych ogółem w województwie warmińsko-mazurskim.

Źródło: Wojewódzki Urząd Pracy w Olsztynie

Bezrobocie wśród osób powyżej 50 roku życia jest zróżnicowane przestrzennie. W grudniu 2011 roku, najwięcej osób w tym wieku, zarejestrowanych był w Elblągu (1 849 osób, tj. 8,1% ogółem bezrobotnych powyżej 50 roku życia w województwie) oraz powiatach: ełckim (1 789, tj. 7,8%), olsztyńskim (1 663, tj. 7,3%) i ostródzkim (1 609, tj. 7,0%), natomiast najmniej w nidzickim (405 osób, tj. 1,8%), gołdapskim (477, tj. 2,1%), w gorzewskim (496, tj. 2,2%) oraz nowomiejskim (499, tj. 2,2%).

Wzrastający udział osób po 50 roku życia w ogóle bezrobotnych wynika przede wszystkim ze skali dezaktywizacji zawodowej w tej grupie wiekowej. Osoby starsze, tracąc zatrudnienie, wycofują się z rynku pracy korzystając z istniejących alternatywnych źródeł dochodu (wcześniejsze emerytury, świadczenia przedemerytalne). Obszar aktywności zawodowej, został uwzględniony w niniejszym Programie, aby wspierać pozytywne trendy w zakresie aktywności osób 50+, podczas gdy ich wysza aktywność zawodowa może przyczynić się do szybszego wzrostu zatrudnienia oraz poprawy ogólnej sytuacji na rynku pracy w województwie warmińsko-mazurskim. Pozwoli to w pewnym stopniu równoważyć negatywne efekty wynikające ze zmian demograficznych. Aby wspierać rozwój obszaru aktywności zawodowej osób starszych wyodrębniono cele szczegółowe programu, które obejmują również podnoszenie umiejętności i kwalifikacji zawodowych osób starszych, rozwój ekonomii społecznej, wzrost wykorzystania środków zewnętrznych na aktywizację zawodową osób 50+ czy budowanie wiadomości pracodawców na temat konsekwencji przemian społeczno-demograficznych. Wykorzystanie potencjału osób starszych wymaga jednak instrumentów, które pozwolą na tworzenie miejsc pracy i uwzględniają konieczność zmniejszania wagi dysfunkcji wynikających z wieku.

6.3.1. Analiza SWOT

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
1. Potencjał do świadczenia zawodowe seniorów.	1. Niewystarczające umiejętności i kwalifikacje zawodowe oraz kompetencje osobowościowe

<ol style="list-style-type: none"> 2. Zwiększająca się liczba projektów finansowanych ze środków zewnętrznych aktywizujących zawodowo osób 50+. 3. Potrzeba samorealizacji osób starszych poprzez pracę społeczną /wolontariat - <i>do dyskusji</i>. 4. Wzrastające zainteresowanie osób 50+ nowymi kompetencjami informatycznymi i językowymi. 5. Coraz lepsza jakość opieki zdrowotnej i wzrastająca wiadomość potrzeby profilaktyki prozdrowotnej, pozwalająca na dłuższe pozostawanie w aktywności zawodowej. 	<p>osób starszych.</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. Słaba mobilność osób starszych. 3. Obniżona zdolność przyswajania nowych technologii. 4. Postępująca obniżenie kondycji zdrowotnej osób starszych. 5. Niestabilna sytuacja na warmińsko-mazurskim rynku pracy. 6. Przyjmowanie przez osoby starsze ról społecznych babci/dziadka, opiekuna nad własnymi rodzicami (krzyżowanie się ról zawodowej i rodzinnej).
---	--

SZANSE	ZAGROZENIA
<ol style="list-style-type: none"> 1. Powołanie Rady Społecznej 50+ przy Ministrze Pracy i Polityki Społecznej, której celem jest kreowanie długofalowej polityki aktywizacji zawodowej osób w wieku 50+. 2. Korzystanie z doświadczeń innych krajów w kreowaniu polityki rynku pracy dla osób starszych. 3. Dostępność funduszy zewnętrznych na realizację programów aktywizujących zawodowo osoby 50+. 4. Spójność polityki państwa z polityką europejską w zakresie zasad, celów i instrumentów polityki rynku pracy w zakresie zatrudniania osób starszych. 5. Dostępność uczenia się przez całe życie, podniesienie umiejętności i kwalifikacji w zakresie nowych technologii. 6. Możliwość rozwoju podmiotów ekonomii społecznej tworzonych przez osoby starsze i działających na ich rzecz. 7. Wykorzystanie potencjału seniorów w budowaniu wiadomości zawodowej 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Defaworyzowanie osób w wieku 50+ na rynku pracy. 2. Niewystarczająca promocja wykorzystania potencjału osób starszych. 3. Ograniczone postrzeganie seniorów jako grupy docelowej (klientów odbiorców usług/produktów dostarczanych przez przedsiębiorstwa). 4. Niestabilna sytuacja gospodarczo-ekonomiczna mająca wpływ na krajowy rynek pracy. 5. Brak motywacji do nauki zawodu i nowych umiejętności oraz do zmiany zawodu.

<p>młodszych pokole .</p> <p>8. Budowanie wiadomości pracodawców na temat konsekwencji przemian społeczno-demograficznych mających odzwierciedlenie na rynku pracy (przełamywanie stereotypów).</p>	
---	--

6.3.2. Cele strategiczne i szczegółowe, działania, wskaźniki

Cel strategiczny 3. *Zwiększenie aktywności zawodowej oraz aktywnej i efektywnej pracy do osiągnięcia wieku emerytalnego oraz umożliwienie jej kontynuacji według potrzeb.*

Cel szczegółowy 3.1. Podnoszenie umiejętności i kwalifikacji zawodowych oraz kompetencji osobowościowych osób starszych.

Działanie 3.1.1. Organizowanie kursów, szkoleń itp. dla osób starszych podnoszących ich kwalifikacje zawodowe i kompetencje osobowościowe, w tym doradztwo zawodowe.

Działanie 3.1.2. Realizowanie usług po restrykcjach pracy dla osób starszych.

Wskaźniki:

1. Liczba zorganizowanych kursów, szkoleń itp. dla osób starszych podnoszących ich kwalifikacje zawodowe i kompetencje osobowościowe oraz liczba seniorów w nich uczestniczących.
2. Liczba osób w wieku 50+ zatrudnionych w ramach usług po restrykcjach pracy.

Cel szczegółowy 3.2. *Zwiększenie liczby podmiotów ekonomii społecznej tworzonych przez osoby starsze i działających na ich rzecz.*

Działanie 3.2.1. Organizowanie kampanii informacyjnych dotyczących podmiotów ekonomii społecznej tworzonych przez osoby starsze i działających na ich rzecz.

Działanie 3.2.2. Wsparcie podmiotów ekonomii społecznej tworzonych przez osoby starsze i działających na ich rzecz, m.in. poprzez szkolenia, doradztwo, dofinansowania itp.

Działanie 3.2.3. Organizowanie kampanii społecznych, kampanii informacyjno-edukacyjnych w ogólnoregionalnych mediach, w szczególności w mediach publicznych promujących rozwój przedsiębiorczości i samozatrudnienia wśród osób starszych oraz prowadzenie szkoleń, doradztwa itp. w powyższym zakresie.

Wskaźniki:

1. Liczba kampanii informacyjnych dotyczących podmiotów ekonomii społecznej, w tym tworzonych przez osoby starsze i działających na ich rzecz.
2. Liczba podmiotów ekonomii społecznej tworzonych przez osoby starsze i działających na ich rzecz.

Cel szczegółowy 3.3. Wzrost wykorzystywania środków zewnętrznych na realizację programów aktywizujących zawodowo osoby 50+.

Działanie 3.3.1. Organizowanie szkoleń w zakresie wykorzystywania środków finansowych zewnętrznych na realizację projektów aktywizujących zawodowo osoby 50+.

Działanie 3.3.2. Realizacja projektów aktywizujących zawodowo osoby 50+ (w tym finansowanych ze środków zewnętrznych, m.in. europejskich) oraz promowanie dobrych praktyk w tym zakresie.

Wskaźniki:

1. Liczba szkoleń w zakresie wykorzystywania środków finansowych na realizację projektów aktywizujących zawodowo osoby 50+.
2. Liczba projektów aktywizujących zawodowo osoby 50+ (w tym finansowanych ze środków zewnętrznych, m.in. europejskich) oraz liczba osób w nich uczestniczących.

Cel szczegółowy 3.4. Budowanie wiadomości pracodawców na temat konsekwencji przemian społeczno-demograficznych.

Działanie 3.4.1. Organizowanie kampanii społecznych, kampanii informacyjno-edukacyjnych w ogólnoregionalnych mediach, w szczególności w mediach publicznych, spotkania z pracownikami i pracodawcami promujących równy dostęp osób starszych do rynku pracy oraz inwestowanie w szkolenie starszych pracowników.

Działanie 3.4.2. Organizowanie szkoleń i doradztwa dla pracodawców w zakresie zarządzania wiekiem.

Działanie 3.4.3. Promocja metody mentoringu osób starszych, tj. opieki starszego pracownika nad młodszym np. poprzez realizację wspólnych działań, projektów itp.

Wskaźniki:

1. Liczba kampanii informacyjno-edukacyjnych w ogólnoregionalnych mediach, w szczególności w mediach publicznych, promujących równy dostęp osób starszych do rynku pracy oraz inwestowanie w szkolenie starszych pracowników.
2. Liczba szkoleń dla pracodawców w zakresie zarządzania wiekiem oraz liczba przeszkolonych pracodawców.

6.4. Turystyka, sport i rekreacja

Obszar IV dotyczący aktywności turystycznej i sportowo-rekreacyjnej seniorów jest nowym obszarem, którego w poprzednim programie nie było. Wiadczy to o tym, że zainteresowanie osób starszych powyższymi formami aktywności rośnie.

Jak już wspomniano we wstępie, zagadnieniu turystyki sportu i rekreacji seniorów poświęcone zostało dwudniowe spotkanie Zespołu ds. opracowania niniejszego programu, które odbyło się w czerwcu 2013 r. w Kadynach.

Przedstawiono tam diagnoz sektora turystycznego w kontekście potrzeb i zainteresowania osób starszych, a także aktywno sportowo-rekreacyjną seniorów.

Podczas spotkania wielokrotnie podkreślano, aby w tym obszarze tworzy **miejsca przyjazne seniorom**, a nie przeznaczone wyłącznie dla seniorów. Zapobiega to wykluczeniu społecznemu tej grupy, a tym samym przyczyni się do ich integracji ze społeczeństwem, promowania pozytywnego wizerunku osoby starszej oraz do integracji międzypokoleniowej.

Turystyka jest w tym sektorze gospodarki i wywiera pozytywny wpływ na wzrost gospodarczy i zatrudnienie w Europie. Wzrasta jej znaczenie w codziennym życiu europejskich obywateli, którzy coraz częściej podróżują, zarówno w celach rekreacyjnych, jak i krajoznawczych. W dużej mierze przyczynia się ona do poprawy wizerunku Europy na świecie.

W 2010 roku Komisja Europejska wydała komunikat do Parlamentu Europejskiego, Rady Europy, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów *„Europa – najpopularniejszy kierunek turystyczny na świecie – nowe ramy polityczne dla europejskiego sektora turystycznego”*, który jako jedno z wyzwań stojących przed europejskim sektorem turystycznym, oprócz kryzysu gospodarczego i finansowego, coraz silniejszej światowej konkurencji, zmian klimatycznych, rozwoju technologii informacyjno-komunikacyjnych, sezonowości europejskiej turystyki, wskazała również, że niebagatelne jest wyzwanie związane ze zmianami demograficznymi odnotowywanymi w Europie, a także wynikającymi z nich nowymi zachowaniami i oczekiwaniami turystów.

Zmiany te wymagają od sektora turystyki szybkiego dostosowania się, tak by mógł on utrzymać swój poziom konkurencyjności. Jedną z najważniejszych zmian jest to, iż do 2020 r. grupa osób w wieku powyżej 65 lat stanowi będzie 20 % społeczeństwa. Ta grupa społeczna, składająca się z osób dysponujących zarówno siłą nabywczą, jak i wolnym czasem, niesie ze sobą ogromny potencjał pod względem gospodarczym, lecz wymaga również pewnego dopasowania ze strony sektora, ze względu na jej specyfikę³².

W Polsce potrzeby i zainteresowania turystyczne osób starszych zbadała Korporacja Badawcza Pretendent z Wrocławia, która w 2010 na zlecenie Ministerstwa Sportu i Turystyki przeprowadziła badania w przedmiotowym zakresie. Szczegółowe wyniki dostępne są w opracowaniu *„Preferencje osób starszych dotyczące wyjazdów turystycznych”*.

Badanie zrealizowano na reprezentatywnej grupie mieszkańców Polski powyżej 55 roku życia. Była to grupa 1067 osób.

Z przeprowadzonego badania wynika, że aktywno turystyczna nie jest najczęściej wybieraną formą spędzania wolnego czasu wśród osób po 55 r. o 67% respondentów wskazało, że w 2010 r. nie wyjeżdża nigdzie.

Najczęściej wymienianym powodem braku wyjazdów były: problemy ze zdrowiem – odpowiedzi takiej udzieliło 40% badanych, brak środków finansowych (38%), brak czasu (17%).

Wśród osób podróżujących najczęściej podróżują osoby w wieku 60-64 lata. Na brak zamiaru jakiegokolwiek wyjazdu najczęściej wskazują osoby powyżej 75 roku życia (70%), nawet bez względu na dofinansowanie.

³² Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów *„Europa – najpopularniejszy kierunek turystyczny na świecie – nowe ramy polityczne dla europejskiego sektora turystycznego”*, Bruksela, 30.06.2010

Wśród badanych chęć podróżowania najczęściej wykazywali seniorzy z naszego regionu, obok seniorów z województw: podlaskiego, mazowieckiego, łódzkiego. W większości byli oni mieszkańcami miast.

Województwo warmińsko-mazurskie było równie jednym z najczęściej wymienianych jako te, do którego badani chcieliby się udać w celu wyjazdu turystycznego. Respondenci wskazywali także województwo pomorskie, małopolskie, dolnośląskie, podkarpackie i zachodniopomorskie.

Głównym celem wyjazdów turystycznych naszych respondentów jest wyjazd turystyczno-wypoczynkowy. Rodzaj zakwaterowania, jaki preferuje respondent podczas wyjazdu, to przede wszystkim pensjonat, pokoje gościnne, następnie kwatery agroturystyczne, hotel 1-3 gwiazdkowy. Respondenci najmniej preferują apartamenty oraz hotel 4-5 gwiazdkowy. Najchętniej preferowanym rodzajem transportu jest autobus/autokar, następnie samolot oraz samochód.

Najczęściej wymienianym, zdecydowanym koniecznym udogodnieniem, jakie jest niezbędne w miejscu zakwaterowania jest czystość w pokoju, całonocne wyżywienie, opieka zdrowotna.

Położenie respondentów preferuje wyjazdy w sezonie letnim. Na wyjazd poza sezonem wskazało 16% respondentów, w niskim sezonie 14%, zimowym 5% natomiast na brak preferencji wskazało 15% respondentów.

Najczęściej wymienianymi rodzajami aktywności podczas wyjazdów były:

- spokojne spacerowanie, spotkania towarzyskie, poznawanie kultury i historii odwiedzanego miejsca i mieszkańców, przeżycie przygody, zdobycie nowych umiejętności, sport/aktywność fizyczna osób w wieku 55-59 lat;
- odpoczynek bierny na plaży, wydarzenia kulturalne (np. teatr, koncerty, wystawy), poznawanie kultury i historii odwiedzanego miejsca i mieszkańców, sport/aktywność fizyczna najczęściej preferują osoby w wieku 60-64 lat życia;
- pobyt w miejscach rozrywki/parkach rozrywki, zwiedzanie zabytków, aktywny odpoczynek na łonie natury osób w wieku 65-69 lat³³.

Oprócz turystyki seniorzy poświęcają coraz więcej czasu na aktywność sportową. Jest to jednak wciąż obszar, który wymaga promocji i wzmocnienia.

Wyniki badania *PolSenior* wskazują, że niecałkowicie 40% seniorów regularnie uprawia aktywność fizyczną, co dziesięć z nich deklaruje sporadycznie aktywność fizyczną, a ponad połowa badanych jest biernie ruchowa.

Ponadto, zauważa się, że aktywność ruchowa maleje wraz z wiekiem. W okresie wczesnej starości (65-69 lat) rzadziej niż co drugi respondent wykazywał biernie ruchowość, a w grupie 90 i latków było to już proporcje dziesięciu na dziesięciu respondentów³⁴.

Według raportu opracowanego przez GUS *Uczestnictwo Polaków w sporcie i rekreacji ruchowej w 2008 roku* najbardziej popularną formą rekreacyjnej aktywności ruchowej wśród

³³ Raport z badania *Preferencje osób starszych dotyczących wyjazdów turystycznych*, informacja Ministerstwa Sportu i Turystyki o raporcie z 28.11.2011 r.

³⁴ R. Rowiński, A. Dąbrowski, *Aktywność fizyczna Polaków w wieku podeszłym*, w: *Aspekty medyczne, psychologiczne i...*, op.cit., 534, 535.

Polaków jest jazda na rowerze (54,8% wszystkich wiczy cych), następnie pęwanie (37% badanych) oraz marsze/spacery (28% respondentów).

Zauwa ono, e zainteresowanie marszami/spacerami wzrasta wraz z wiekiem ó w grupie 60 i wi cej lat uprawia j ok. 53% badanych.

Z wyników badania *PolSenior*, dowiadujemy si , e respondenci jako motywy podejmowanej aktywno ci fizycznej najcz ciej wskazywali:

- dbanie o węsne zdrowie (75% badanych),
- potrzeba wypoczynku (ponad 40%),
- dla zabicia czasu (ponad 25%),
- nawyki nabyte w mędo ci (17%),
- dla towarzystwa (ok. 8%),
- za porad lekarza (9%).

Jako barier w podejmowaniu aktywno ci fizycznej najcz ciej wymieniano zę stan zdrowia (75% badanych). T przyczyn podaęco drugi badany w wieku 65-69 lat i ponad 90% osób w wieku 90 i wi cej lat. Co trzeci badany nie odczuwaępotrzeby aktywno ci ruchowej, a bariera finansowa stanowięproblem dla jedynie 6% badanych³⁵.

W wietle powy szych wyników wida , e w kwestii aktywno ci fizycznej seniorów jest wiele do zrobienia. Bardzo wa ne jest, aby podejmowa dziaęnia motywuj ce osoby starsze do podj cia i systematycznego uczestnictwa w aktywno ci fizycznej.

Dokumenty WHO zawieraj ogólne zalecenie przynajmniej 30 minut aktywno ci fizycznej o umiarkowanej intensywno ci przez 5 dni w tygodniu dla wszystkich osób dorosęch. Ponadto sformuęwano specyficzne zalecenia dla osób 65+. Starsze osoby dorosę powinny po wi ca na aktywno ruchow o umiarkowanej intensywno ci przynajmniej 150 minut tygodniowo lub co najmniej 75 minut tygodniowo na intensywny wysiék fizyczny. Dodatkowo dla osób o ograniczonej sprawno ci rekomendowane s wiczenia wspomagaj ce utrzymanie równowagi przynajmniej 2 razy w tygodniu. Gęwnym celem wicze jest zapobieganie upadkom i urazom.³⁶

Zgodnie ze *Strategiami dziaęnia w starzej cym si spoęcze stwie. Tezy i rekomendacje*, do najwa niejszych dziaę w starzej cym si spoęcze stwie w obszarze kultury fizycznej nale y:

- wspieranie dziaę promuj cych sport dla wszystkich i jego rozwój,
- podejmowanie i wzmacnianie wysiéków i dziaę na rzecz zwi kszenia poziomu aktywno ci fizycznej oraz stwarzania warunków optymalnych dla zdrowego stylu ycia na poziomie lokalnym,
- promowanie aktywno ci fizycznej we wszystkich grupach wiekowych i zawodowych spoęcze stwa oraz likwidowanie barier w dost pie do sportu poprzez prowadzenie programów i kampanii edukacyjnych, szczególnie dotyczy to grup marginalizowanych i wykluczonych.

³⁵ R. Rowi ski, A. D browski, *Aktywno fizyczna Polaków* , op.cit, s. 536-538.

³⁶ *Zaęenia dęgofalowej polityki senioralnej w Polsce na lata 2014-2020 ó uzupełniu przypis po przyj ciu dokumentu*

- podnoszenie wiadomości znaczenia aktywności fizycznej w walce z siedzącym trybem życia i nadwagą poprzez działania promocyjne i edukacyjne z udziałem podmiotów działających w obszarze edukacji, sportu i zdrowia³⁷.

Ponadto, według prof. nadzw. dr hab. Ewy Kozdro, odpowiednia aktywność fizyczna jest najbardziej skutecznym spośród znanych dotychczas - sposobem opóźnienia procesów starzenia się i czynnikiem zachowania zdrowia oraz - co w przypadku osób w podeszłym wieku wydaje się najważniejsze - mobilności i wydłużenia okresu aktywności funkcjonalnej w życiu codziennym³⁸.

Do promowania aktywności fizycznej seniorów w sposób szczególny przyczynił się Samorząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego, który w 2012 roku zorganizował zawody sportowe Warmia Mazury Senior Games. Były to pierwsze w Polsce zmagania dedykowane sportowcom-seniorom. Rozgrywano je od 10 do 16 września 2012 r. na obiektach sportowych Olsztyna, Iławy, Lidzbarka Warmińskiego, Ornety i Naterek. W międzynarodowych zawodach wystartowało łącznie ponad 1500 uczestników z 14 krajów, którzy w sumie zdobyli ponad 1700 medali. W zmaganiach sportowych startowali zarówno sportowcy-amatorzy, jak i profesjonaliści. Jedynym warunkiem było ukończenie 45 lat w dyscyplinach indywidualnych i 40-tu w zespołowych.

6.4.1. Analiza SWOT

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ol style="list-style-type: none"> 1. Wzrastające zainteresowanie osób starszych aktywnym trybem życia. 2. Funkcjonowanie uniwersytetów trzeciego wieku, klubów seniora, które w swojej ofercie posiadają zajęcia sportowe, rekreacyjne, wyjazdy turystyczne, itp. 3. Zwiększająca się oferta sportowo-rekreacyjna i turystyczna kierowana do seniorów. 4. Funkcjonowanie oraz organizacja regionalnych i lokalnych przedsięwzięć umiędzynarodowiających i promujących aktywność fizyczną seniorów np. Warmia Mazury Senior Games, Olsztyn Aktywnie i in. 5. Możliwość wykorzystywania istniejącej bazy lokalowej do aktywności fizycznej osób 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ograniczony udział seniorów w wydarzeniach turystycznych i sportowo-rekreacyjnych z powodu niewystarczających środków finansowych oraz niezadawalącego stanu zdrowia. 2. Niska wiadomość osób starszych na temat pozytywnego wpływu aktywności fizycznej na zdrowie. 3. Niewystarczająca oferta turystyczna i sportowo-rekreacyjna i kierowana do osób starszych, w szczególności na obszarach wiejskich. 4. Wysokie koszty uczestnictwa w imprezach turystycznych i zajęciach sportowo-rekreacyjnych. 5. Niewystarczające dostosowanie obiektów

³⁷ E. Kozdro, *Kultura fizyczna o sport dla wszystkich*, w: *Strategie działania w starzejącym się społeczeństwie*, op.cit., str. 91.

³⁸ E. Kozdro, *Kultura fizyczna o sport dla wszystkich*, op.cit., str. 82.

<p>starszych.</p> <p>6. Wykorzystanie potencjału osób starszych w roli przewodników turystycznych.</p> <p>7. Wykwalifikowana kadra zajmująca się sportem, rekreacją i turystyką osób starszych.</p>	<p>turystycznych i sportowo-rekreacyjnych do potrzeb osób starszych.</p> <p>6. Brak współdziałania między przedsiębiorcami i organizacjami społecznymi w obszarze turystyki, sportu i rekreacji osób starszych.</p>
---	---

SZANSE	ZAGROZENIA
<p>1. Dostępność funduszy zewnętrznych na realizację programów turystycznych i sportowo-rekreacyjnych adresowanych do osób starszych.</p> <p>2. Kampanie społeczne promujące wysoką świadomość wszystkich grup wiekowych i zawodowych na temat korzyści płynących z aktywnego stylu życia.</p> <p>3. Możliwość tworzenia partnerstw publiczno-prywatnych w zakresie opracowywania oferty turystycznej i sportowo-rekreacyjnej dla seniorów.</p> <p>4. Możliwość wykorzystania istniejącej i stale rozwijającej się sieci organizacji pozarządowych, a także współpracy międzynarodowej i transgranicznej na rzecz rozwoju turystyki, sportu i rekreacji osób starszych.</p> <p>5. Wolontariat długoterminowy i międzynarodowy, jako forma turystyki dla osób starszych.</p>	<p>1. Ubołość społeczeństwa znacznie ograniczająca możliwość korzystania z oferty turystycznej i sportowo-rekreacyjnej.</p> <p>2. Nieuwzględnianie w rozwijających się systemach uczestnictwa osób starszych w turystyce, sporcie i rekreacji jako sposobu na zdrowe, aktywne życie.</p> <p>3. Brak odpowiedniego zainteresowania seniorami ze strony sektora turystycznego.</p>

6.4.2. Cele strategiczne i szczegółowe, działania, wskaźniki

Cel strategiczny 4. Wzrost aktywności seniorów w obszarze turystyki, sportu i rekreacji

Cel szczegółowy 4.1. Rozbudowa i dostosowanie bazy turystycznej i sportowo-rekreacyjnej (sezonowej i całorocznej) do potrzeb i zainteresowań osób starszych.

Działanie 4.1.1. Promowanie korzyści płynących ze stworzenia lub dostosowania obiektów turystycznych i sportowo-rekreacyjnych oraz ich oferty do potrzeb i zainteresowań osób starszych.

Działanie 4.1.2. Tworzenie nowych i dostosowywanie już istniejących obiektów turystycznych i sportowo-rekreacyjnych oraz ich ofert, do potrzeb i zainteresowań osób starszych (np. orliki, baseny, siłownie).

Działanie 4.1.3. Rozbudowa szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych) przyjaznych seniorom.

Wskaźniki:

1. Liczba obiektów turystycznych i sportowo-rekreacyjnych przyjaznych osobom starszym.

Cel szczegółowy 4.2. Zwiększenie całościowej oferty turystycznej i sportowo-rekreacyjnej przyjaznej seniorom.

Działanie 4.2.2. Tworzenie partnerstw (związków) usługodawców w obszarze turystyki, sportu i rekreacji na rzecz powstania zintegrowanej oferty usług przyjaznych seniorom oraz włączanie osób starszych w budowanie ww. oferty.

Działanie 4.2.3. Promowanie dobrych praktyk w zakresie tworzenia, dostosowywania i funkcjonowania oferty turystycznej i sportowo-rekreacyjnej przyjaznej seniorom np. poprzez utworzenie banku dobrych praktyk.

Działanie 4.2.4. Wzmocnienie kontaktów międzynarodowych w obszarze turystyki (wymiany międzynarodowe) na rzecz budowania oferty turystycznej i sportowo-rekreacyjnej przyjaznej osobom starszym m.in. poprzez wolontariat międzynarodowy.

Działanie 4.2.5. Zlecenie organizacjom pozarządowym zadań z zakresu turystyki, sportu i rekreacji osób starszych.

Działanie 4.2.6. Realizacja projektów/programów z zakresu turystyki, sportu i rekreacji osób starszych (w tym finansowanych ze środków zewnętrznych, m.in. europejskich).

Wskaźniki:

1. Liczba zadań z zakresu turystyki, sportu i rekreacji osób starszych, zleconych do realizacji organizacjom pozarządowym (w tym liczba uczestników).
2. Liczba projektów/programów z zakresu turystyki, sportu i rekreacji osób starszych (w tym finansowanych ze środków zewnętrznych, m.in. europejskich) oraz liczba osób w nich uczestniczących.

Cel szczegółowy 4.3. Zwiększenie aktywności turystycznej i sportowo-rekreacyjnej seniorów.

Działanie 4.3.1. Korzystanie z potencjału osób starszych w organizowaniu przedsięwzięć turystycznych i sportowo-rekreacyjnych np. w roli przewodników turystycznych, pilotów wycieczek itp.

Działanie 4.3.2. Organizowanie kampanii społecznych, kampanii informacyjno-edukacyjnych, produkcja i emisja w mediach, regionalnych programów. na temat korzyści i

efektów aktywności turystycznej i sportowo-rekreacyjnej seniorów oraz organizowanie spotkań, debat itp. w powyższym zakresie.

Działanie 4.3.3. Organizowanie kursów, szkoleń w celu przygotowania wykwalifikowanej kadry animatorów, instruktorów do pracy z osobami starszymi.

Działanie 4.3.4. Tworzenie i funkcjonowanie seniorskich sekcji, grup, klubów turystycznych, sportowych i rekreacyjnych.

Działanie 4.3.5. Uruchomienie projektów wymiany międzynarodowej seniorów.

Działanie 4.3.6. Organizacja projektu sportowo-promocyjnego Warmia Mazury Senior Games i innych rozgrywek sportowo-rekreacyjnych aktywizujących osoby starsze.

Działanie 4.3.7. Tworzenie miejsc infrastruktury rekreacyjnej przyjaznej seniorom, tj.: siłownie zewnętrzne, ścieżki zdrowia, itp.

Działanie 4.3.8. Prezentowanie oferty turystycznej i sportowo-rekreacyjnej w dziale SENIORZY na portalu turystycznym <http://mazury.travel>

Wskaźniki:

1. Liczba kampanii społecznych, kampanii informacyjno-edukacyjnych oraz regionalnych programów telewizyjnych na temat korzyści i efektów płynących z aktywności turystycznej i sportowo-rekreacyjnej.
2. Liczba seniorskich sekcji, grup, klubów turystycznych, sportowych i rekreacyjnych.
3. Liczba uczestników Warmia-Mazury Senior Games.
4. Liczba rozgrywek sportowo-rekreacyjnych aktywizujących osoby starsze oraz liczba osób w nich uczestniczących.

7. Wdrażanie Programu

Czas realizacji działań określonych w programie oraz podmioty realizujące określa harmonogram, stanowiący załącznik do niniejszego Programu.

7.1. Finansowanie Programu

Zakres realizacji działań w tym w programie w znacznej mierze uzależniony będzie od wielkości środków finansowych Samorządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego, samorządów powiatów i gmin, a także środków będących w dyspozycji organizacji pozarządowych i innych podmiotów zaangażowanych w działania na rzecz osób starszych.

Inne potencjalne źródła finansowania programu:

- Rozdowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014-2020,
- Europejski Fundusz Społeczny,
- Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego,
- Krajowe Programy Operacyjne:
 - PO Inteligentny Rozwój,
 - PO Infrastruktura Zrównoważonego Rozwoju,
 - PO Polska Cyfrowa,
 - PO Rozwój Polski Wschodniej,
 - PO Wiedza, Edukacja Rozwój,
 - PO Pomoc Techniczna.
- Ponadregionalny Program Operacyjny dla Polski Wschodniej,
- Regionalny Program Operacyjny.

7.2. Monitorowanie Programu

Monitorowanie wdrażania Programu będzie odbywać się systematycznie, nie rzadziej niż co dwa lata, na podstawie zebranych z powiatów i gmin oraz innych instytucji współpracujących, informacji dotyczących efektów jego wdrażania. Raporty z monitoringu Programu przedstawiane będą Zarządowi Województwa Warmińsko-Mazurskiego.

8. Skład Zespołu ds. opracowania Wojewódzkiego programu na rzecz osób starszych na lata 2014-2020³⁹.

Pani Wiesława Przybysz	Dyrektor Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.
Pani Joanna Karpowicz	Zastępca Dyrektora Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.
Pani Jolanta Szulc	Radna Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego, przedstawiciel Komisji Ochrony Zdrowia, Polityki Społecznej, Rodziny i Sportu Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego.
Pani Grażyna Przasnyska	Warmińsko-Mazurski Kurator Oświaty w Olsztynie.
Pani Joanna Milgin - Lis	Starszy Aspirant Wydziału Prewencji Komendy Wojewódzkiej Policji w Olsztynie.
Pan Jarosław Kowalski	Dyrektor Oddziału Terenowego TVP S.A. w Olsztynie.
Pan Robert Lesiński	Kierownik Redakcji Społecznej Radia Olsztyn S.A.
Pan Zdzisław Fądrawski	Dyrektor Departamentu Kultury i Edukacji Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.
Pan Bartłomiej Gószak	Prezes Federacji Organizacji Socjalnych Województwa Warmińsko-Mazurskiego FOSA w Olsztynie.
Pan Stanisław Brzozowski	Rzecznik Praw Osób Starszych Województwa Warmińsko-Mazurskiego.
Pan Stanisław Puchalski	Zastępca Rzecznika Praw Osób Starszych Województwa Warmińsko-Mazurskiego.
Pan Marek Borowski	Przewodniczący Rady Organizacji Pozarządowych Województwa Warmińsko-Mazurskiego.
Pani Stefania Michalik - Rosa	Przedstawiciel Konwentu Ośrodków Pomocy Społecznej Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Dyrektor Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Bartoszychach.
Pan Adam Roznerski	Przedstawiciel Konwentu Ośrodków Pomocy Społecznej Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Kierownik Ośrodka Pomocy Społecznej Gminy Lubawa.
Pani Elżbieta Kuczmarska	Przedstawiciel Konwentu Powiatowych Centrów Pomocy Rodzinie Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Dyrektor Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Iławie.
Pani Małgorzata Gryzkowska	Przedstawiciel Konwentu Powiatowych Centrów Pomocy Rodzinie Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Dyrektor Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Gołdapi.

³⁹ W wyniku prac nad Programem ustalono, że będzie on nosił nazwę „Polityka senioralna województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2014-2020”

Pan Marek Gulda	Dyrektor Domu Pomocy Społecznej Niezapominajka w Elblągu.
Pani Emilia Staro	Zastępca Kierownika Oddziału Nadzoru i Kontroli Wydziału Polityki Społecznej Warmińsko-Mazurskiego Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie.
Pani Anna Leszczyńska - Rejchert	Przedstawiciel Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.
Pan Bogdan Hanas	Przedstawiciel Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Olsztynie.
Pani Małgorzata Tubis	Przedstawiciel Narodowego Funduszu Zdrowia Warmińsko-Mazurskiego Oddziału Wojewódzkiego w Olsztynie.
Pani Edyta Skolmowska	Członek Komisji ds. Opieki Długoterminowej Okręgowej Izby Pielęgniarek i Położnych Regionu Warmii i Mazur z siedzibą w Olsztynie.
Pani Małgorzata Samusjew	Kierownik Programów Stowarzyszenia Gmin RP Euroregionu Bałtyk w Elblągu.
Pani Elżbieta Dziergacz	Przewodnicząca Porozumienia Uniwersytetów Trzeciego Wieku Warmii i Mazur.
Pani Teresa Kocbach	Przewodnicząca Sieci Organizacji Paliatywnych Województwa Warmińsko-Mazurskiego PALIUM.
Pan Janusz Adamus	Prezes Warmińsko-Mazurskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Olsztynie.
Pan Czesław Wojniusz	Prezes Zarządu Akademii Trzeciego Wieku przy Miejskim Ośrodku Kultury w Olsztynie.
Pan Antoni Furtak	Członek Rady do spraw Polityki Senioralnej przy Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej.
Pani Elżbieta Dziekan	Główny Specjalista w Departamencie Zdrowia Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.
Pani Ewa Sapka - Pawliczak	Główny specjalista w Biurze ds. Współpracy z Organizacjami Pozarządowymi Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego.
Pani Elżbieta Kamińska	Główny specjalista w Departamencie Turystyki Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.
Pani Irena Burszewska	Rodzinny Dom Pomocy św. Marii w Reszkach.

Harmonogram realizacji ŹPolityki senioralnej województwa warmi Źsko-mazurskiego na lata 2014-2020Ź

DziaŹnia	Od kiedy	Do kiedy	Realizatorzy
OBSZAR I: ZDROWIE (PROFILAKTYKA, REHABILITACJA), INFRASTRUKTURA I USŹUGI SOCJALNE			
Cel szczegŹłowy 1.1. Zwi Źkszenie osobom starszym dost Źpu do opieki medycznej.			
DziaŹnie 1.1.1. Uruchamianie poradni geriatrycznych.	2014	2020	<ul style="list-style-type: none"> - samorz d województwa - samorz dy powiatŹw - samorz dy gmin - Narodowy Fundusz Zdrowia - Pa Źstwowy Fundusz Rehabilitacji OsŹb Niepe Źosprawnych - podmioty lecznicze - organizacje pozarz dowe
DziaŹnie 1.1.2. Uruchamianie w szpitalach oddziaŹw geriatrycznych.			
DziaŹnie 1.1.3. Uruchamianie wypo Źyczalni sprz tu rehabilitacyjnego, ortopedycznego, piel gnacyjnego itp.			
DziaŹnie 1.1.4. Uruchamianie nowych miejsc udzielania wiadcze zdrowotnych dla osŹb starszych.			
DziaŹnie 1.1.5. Kontraktowanie ze rodkŹw NFZ, wi kszej liczby wiadcze zdrowotnych dla osŹb starszych.			
DziaŹnie 1.1.6. Realizacja projektŹw/programŹw z zakresu profilaktyki, ochrony zdrowia, rehabilitacji oraz standaryzacji usŹug medycznych dla osŹb starszych (w tym finansowanych ze rodkŹw zewn trznych m.in. europejskich).			
DziaŹnie 1.1.7. Wdra Źanie programŹw profilaktycznych i rehabilitacyjnych przeznaczonych dla osŹb starszych.			
DziaŹnie 1.1.8. Inicjowanie organizowania Źbia Źch sobŹtŹ/Źbia Źch niedzielŹw w szczegŹłno ci na terenach wiejskich.			
DziaŹnie 1.1.9. Organizowanie i przeprowadzenie kampanii			

Działania	Od kiedy	Do kiedy	Realizatorzy
społecznych, kampanii informacyjno o edukacyjnych w ogólnoregionalnych mediach, w szczególności w mediach publicznych, na temat profilaktyki i ochrony zdrowia oraz wykładów, seminariów, poradnictwa itp. w powyższym zakresie.			
Cel szczegółowy 1.2. Zwiększenie osobom starszym dostępu do usług społecznych.			
Działanie 1.2.1. Tworzenie większej liczby miejsc dla osób starszych w placówkach pomocy społecznej.	2014	2020	<ul style="list-style-type: none"> - samorząd województwa - samorząd powiatów - samorząd gmin - jednostki organizacyjne pomocy i integracji społecznej (w tym OPS, DPS, DS, DDP, RDP) - placówki zapewniające całonocną opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku, działające na podstawie przepisów o działalności w gospodarce (z art. 67 ust. 1 ustawy o pomocy społecznej) - organizacje pozarządowe - Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych
Działanie 1.2.2. Tworzenie różnego typu placówek w środowiskach lokalnych, adekwatnych do potrzeb osób starszych (m.in. domy dziennego pobytu, rodzinne domy pomocy, kluby seniora).			
Działanie 1.2.3. Wdrażanie i promowanie nowoczesnych technologii i rozwiązań w zakresie niezbędnych usług opiekuńczych (np. teleopieka, sygnalizatory ruchu, automatyczna lampa, videofon itp.)			
Działanie 1.2.4. Zwiększenie liczby usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych usług opiekuńczych osobom starszym.			
Działanie 1.2.5. Promowanie idei i metody pracy pni. sprzyjającej siadłoci oraz rodzin wspierających, poprzez kampanie społeczne, konferencje itp.			
Działanie 1.2.6. Zlecenie organizacjom pozarządowym zadań z zakresu pomocy społecznej w obszarze wsparcia osób starszych.			
Działanie 1.2.7. Realizacja projektów w zakresie rozwoju infrastruktury pomocy społecznej na rzecz osób starszych (w tym finansowanych ze środków zewnętrznych m.in. europejskich).			

Działania	Od kiedy	Do kiedy	Realizatorzy
Cel szczegółowy 1.3. Wzrost kompetencji kadr służby zdrowia oraz pomocy społecznej w zakresie opieki nad osobami starszymi.			
Działanie 1.3.1. Uruchamianie na uczelniach wybranych kierunków kształcących gerontologów (m.in. geriatrów, gerontologów społecznych).	2014	2020	<ul style="list-style-type: none"> - administracja rządowa (Wojewoda) - samorząd województwa - samorządy powiatów - Uniwersytet Warmińsko-Mazurski - niepubliczne uczelnie wyższe - Warmińsko-Mazurska Izba Lekarska - Okręgowa Izba Pielęgniarek i Położnych Regionu Warmii i Mazur z Siedzibą w Olsztynie - Narodowy Fundusz Zdrowia - organizacje pozarządowe - jednostki organizacyjne pomocy i integracji społecznej - placówki oświatowe
Działanie 1.3.2. Organizowanie seminariów, konferencji itp. mających na celu budowanie świadomości w zakresie potrzeb i konieczności kształcenia kadry medycznej w kierunku zdobywania i podwyższania kwalifikacji w dziedzinie geriatry, opieki długoterminowej i chorób przewlekłych.			
Działanie 1.3.3. Organizowanie seminariów, konferencji itp. mających na celu budowanie świadomości w zakresie konieczności wypracowania i wdrożenia standardów wysokiej jakości opieki geriatrycznej i usług opiekuńczych dla osób starszych.			
Działanie 1.3.4. Organizowanie kursów, szkoleń itp. dla kadry medycznej (w szczególności dla lekarzy POZ) w dziedzinie gerontologii.			
Działanie 1.3.5. Organizowanie kursów, szkoleń itp. dla pracowników pomocy społecznej w zakresie potrzeb osób starszych			
OBSZAR II: AKTYWNOŚĆ SPOŁECZNA, KULTURALNA I EDUKACYJNA			
Cel szczegółowy 2.1. Rozwój wolontariatu osób starszych i na rzecz osób starszych.			
Działanie 2.1.1. Tworzenie i wspieranie centrów, klubów wolontariatu itp. działających na rzecz osób starszych.	2014	2020	<ul style="list-style-type: none"> - samorząd województwa - samorządy powiatów

Działania	Od kiedy	Do kiedy	Realizatorzy
Działanie 2.1.2. Organizowanie i przeprowadzenie kampanii społecznych, kampanii informacyjno edukacyjnych w ogólnoregionalnych mediach, w szczególności w mediach publicznych, promujących wolontariat osób starszych i na rzecz osób starszych.			<ul style="list-style-type: none"> - samorząd gmin - jednostki organizacyjne pomocy i integracji społecznej - organizacje pozarządowe - Kościół Katolicki, inne kościoły oraz związki wyznaniowe - regionalne i lokalne media
Działanie 2.1.3. Wzmacnianie wolontariatu osób starszych do stałej oferty organizacji pozarządowych.			
Działanie 2.1.4. Organizacja szkoleń, kursów, warsztatów itp. przygotowujących osoby starsze do działań wolontariackich.			
Działanie 2.1.5. Popularyzacja wolontariatu kompetencji i idei banków czasu.			
Działanie 2.1.6. Zlecenie organizacjom pozarządowym zadań wspierających rozwój wolontariatu osób starszych i na rzecz osób starszych.			
Cel szczegółowy 2.2. Rozwój oferty kulturalnej skierowanej do osób starszych.			
Działanie 2.2.1. Dostosowanie oraz promocja oferty domów kultury, muzeów, bibliotek, kin, teatrów, itp. do potrzeb i zainteresowań osób starszych.	2014	2020	<ul style="list-style-type: none"> - samorząd województwa - samorząd powiatów - samorząd gmin - instytucje kultury - jednostki organizacyjne pomocy i integracji społecznej - organizacje pozarządowe
Działanie 2.2.2. Organizowanie spotkań, festiwali, przeglądów, wystaw i innych wydarzeń prezentujących twórczość artystyczną osób starszych.			
Działanie 2.2.3. Zlecenie organizacjom pozarządowym zadań z zakresu aktywności kulturalnej osób starszych.			
Działanie 2.2.4. Realizacja projektów/programów z zakresu aktywności kulturalnej osób starszych (w tym finansowanych ze środków			

Działania	Od kiedy	Do kiedy	Realizatorzy
zewn trznych m.in. europejskich).			
Cel szczegółowy 2.3 Rozwój oferty edukacyjnej skierowanej do osób starszych.			
Działanie 2.3.1. Współpraca uniwersytetów i akademii trzeciego wieku, stowarzysze i innych podmiotów działających na rzecz osób starszych z placówkami o wiatowymi i uczelniami wyższymi w zakresie edukacji osób starszych.	2014	2020	<ul style="list-style-type: none"> - samorząd województwa - samorząd powiatów - samorząd gmin - jednostki organizacyjne pomocy i integracji społecznej - Uniwersytety i Akademie Trzeciego Wiek - placówki o wiatowe - uczelnie wyższe - organizacje pozarządowe
Działanie 2.3.2. Realizacja seminariów, warsztatów itp. przygotowujących do aktywnej emerytury.			
Działanie 2.3.3. Upowszechnianie, promocja, wspieranie działalności oraz potencjał UTW jako placówek edukacji i aktywizacji osób starszych.			
Działanie 2.3.4. Zlecenie organizacjom pozarządowym zadań z zakresu edukacji osób starszych.			
Cel szczegółowy 2.4. Wzrost bezpieczeństwa osób starszych.			
Działanie 2.4.1. Organizowanie kampanii medialnych i akcji społecznych podnoszących świadomość społeczną na temat procesów starzenia się oraz uświadamiających na kwestie bezpieczeństwa seniorów.	2014	2020	<ul style="list-style-type: none"> - samorząd województwa - samorząd powiatów - samorząd gmin - jednostki organizacyjne pomocy i integracji społecznej - regionalne i lokalne media - policja - straż miejska - organizacje pozarządowe - Kościół Katolicki, inne kościoły oraz związki wyznaniowe
Działanie 2.4.2. Tworzenie lokalnych centrów informacji i doradztwa dla osób starszych i ich rodzin, w tym m.in. z zakresu praw konsumenckich i obywatelskich.			
Działanie 2.4.3. Doskonalenie stosowania procedury Niebieskiej Karty i rozwój innych narzędzi przeciwdziałania przemocy wobec osób starszych.			

Działania	Od kiedy	Do kiedy	Realizatorzy
Cel szczegółowy 2.5. Rozwój rzecznictwa interesów osób starszych.			
Działanie 2.5.1. Powoływanie gminnych/powiatowych i wojewódzkiej rady seniorów.	2014	2020	<ul style="list-style-type: none"> - samorząd województwa - samorządy powiatów - samorządy gmin - jednostki organizacyjne pomocy i integracji społecznej - organizacje pozarządowe - regionalne i lokalne media - placówki oświatowe - uczelnie wyższe - instytucje kultury
Działanie 2.5.2. Powoływanie rzeczników osób starszych w gminach/powiatach.			
Działanie 2.5.3. Wspieranie działalności wojewódzkiego oraz gminnych/ powiatowych rzeczników praw osób starszych.			
Działanie 2.5.4. Powoływanie pełnomocników ds. osób starszych w jednostkach samorządu terytorialnego.			
Działanie 2.5.5. Tworzenie lokalnych programów na rzecz osób starszych.			
Działanie 2.5.6. Promowanie Międzynarodowego Dnia Praw Osób Starszych poprzez organizację, w czerwcu każdego roku, konferencji, seminariów itp.			
Działanie 2.5.7. Tworzenie i promocja sieci i porozumień działających na rzecz osób starszych.			
Działanie 2.5.8. Włączanie przedstawicieli organizacji seniorskich do prac w zespołach powołanych przez samorządy terytorialne, opracowywanych, opiniowanych oraz monitorowanych lokalne programy społeczne.			
Działanie 2.5.9. Wspieranie merytoryczne, edukacyjne, doradcze, eksperckie i in. organizacji pozarządowych w zakresie aktywności społecznej, kulturalnej i edukacyjnej osób starszych, przez samorządy lokalne oraz inne podmioty i instytucje.			

Działania	Od kiedy	Do kiedy	Realizatorzy
Cel szczegółowy 2.6. Wzmacnianie i promowanie integracji międzypokoleniowej.			
Działanie 2.6.1. Organizowanie międzypokoleniowych imprez kulturalnych, edukacyjnych, turystycznych, sportowo-rekreacyjnych, okolicznościowych itp.	2014	2020	<ul style="list-style-type: none"> - samorząd województwa - samorząd powiatów - samorząd gmin - jednostki organizacyjne pomocy i integracji społecznej - organizacje pozarządowe - regionalne i lokalne media - placówki oświatowe - Kościół Katolicki, inne kościoły oraz związki wyznaniowe - uczelnie wyższe - instytucje kultury - placówki oświatowe
Działanie 2.6.2. Promowanie pozytywnych wartości rodzin wielopokoleniowych poprzez kampanie społeczne, spotkania integracyjne i okolicznościowe itp.			
Działanie 2.6.3. Tworzenie w społecznościach lokalnych miejsc wielopokoleniowych spotkań, promujących aktywność turystyczną, sportowo-rekreacyjną, kulturalną, edukacyjną i społeczność osób starszych.			
Cel szczegółowy 2.7. Promowanie potencjału osób starszych, ich aktywności społecznej, kulturalnej i edukacyjnej.			
Działanie 2.7.1. Promowanie i wyróżnianie inicjatyw promujących aktywność społeczną, kulturalną i edukacyjną osób starszych (np. konkurs „Godni Na Ładowania” lub konkurs na najbardziej aktywnego seniora).	2014	2020	<ul style="list-style-type: none"> - samorząd województwa - samorząd powiatów - samorząd gmin - jednostki organizacyjne pomocy i integracji społecznej - organizacje pozarządowe - regionalne i lokalne media - placówki oświatowe - Kościół Katolicki, inne kościoły oraz związki wyznaniowe - uczelnie wyższe - instytucje kultury
Działanie 2.7.2. Organizacja dorocznych konferencji i spotkań z okazji Międzynarodowego Dnia Osób Starszych w wymiarze wojewódzkim, powiatowym i gminnym.			
Działanie 2.7.3. Realizacja i emisja materiałów promujących potencjał aktywności osób starszych, w szczególności przez media publiczne oraz wydawanie publikacji i czasopism (w tym także elektronicznych) poświęconych osobom starszym.			

Działania	Od kiedy	Do kiedy	Realizatorzy			
Działanie 2.7.4. Kreowanie lokalnych liderów, animatorów w ród osób starszych odpowiadaj cych za aktywno społeczni seniorów.						
OBSZAR III: AKTYWNO ZAWODOWA						
Cel szczegóowy 3.1. Podnoszenie umiej tno ci i kwalifikacji zawodowych oraz kompetencji osobowo ciowych osób starszych.						
Działanie 3.1.1. Organizowanie kursów, szkole itp. dla osób starszych podnosz cych ich kwalifikacje zawodowe i kompetencje osobowo ciowe, w tym doradztwo zawodowe.	2014	2020	<ul style="list-style-type: none"> - Wojewódzki Urz d Pracy - Powiatowe Urz dy Pracy - agencje zatrudnienia - instytucje szkoleniowe - instytucje dialogu społecznego - instytucje partnerstwa lokalnego - regionalne i lokalne media - organizacje pozarz dowe 			
Działanie 3.1.2. Realizowanie usóg po rednictwa pracy dla osób starszych.						
Cel szczegóowy 3.2. Zwi kszenie liczby podmiotów ekonomii społecznej tworzonych przez osoby starsze i działaj cych na ich rzecz.						
Działanie 3.2.1. Organizowanie kampanii informacyjnych dotycz cych podmiotów ekonomii społecznej tworzonych przez osoby starsze i działaj cych na ich rzecz.	2014	2020	<ul style="list-style-type: none"> - samorz d województwa - samorz dy powiatów - samorz dy gmin - podmioty ekonomii społecznej - o rodki wsparcia ekonomii społecznej - Centrum Ekonomii Społecznej - Regionalne O rodki Europejskiego Funduszu Społecznego - powiatowe urz dy pracy - jednostki organizacyjne pomocy i integracji społecznej - instytucje szkoleniowe - organizacje pozarz dowe - regionalne i lokalne media 			
Działanie 3.2.2. Wsparcie podmiotów ekonomii społecznej tworzonych przez osoby starsze i działaj cych na ich rzecz, m.in. poprzez szkolenia, doradztwo, dofinansowania itp.						
Działanie 3.2.3. Organizowanie kampanii społecznych, kampanii informacyjno ó edukacyjnych w ogólnoregionalnych mediach, w szczegóólni ci w mediach publicznych promuj cych rozwój przedsi biorczo ci i samozatrudnienia w ród osób starszych oraz prowadzenie szkole , doradztwa itp. w powy szym zakresie.						

Działania	Od kiedy	Do kiedy	Realizatorzy
Cel szczegółowy 3.3. Wzrost wykorzystywania środków zewnętrznych na realizację programów aktywizujących zawodowo osoby 50+.			
Działanie 3.3.1. Organizowanie szkoleń w zakresie wykorzystywania środków finansowych zewnętrznych na realizację projektów aktywizujących zawodowo osoby 50+.	2014	2020	<ul style="list-style-type: none"> - administracja rządowa (Wojewoda) - samorząd województwa - samorządy powiatów - samorządy gmin - jednostki organizacyjne pomocy i integracji społecznej - instytucje rynku pracy - podmioty ekonomii społecznej - organizacje pozarządowe - placówki oświatowe - regionalne i lokalne media
Działanie 3.3.2. Realizacja projektów z zakresu aktywizacji zawodowej osób 50+ (w tym finansowanych ze środków zewnętrznych m.in. europejskich) oraz promowanie dobrych praktyk w tym zakresie.			
Cel szczegółowy 3.4. Budowanie wiadomości pracodawców na temat konsekwencji przemian społeczno-demograficznych.			
Działanie 3.4.1. Organizowanie kampanii społecznych, kampanii informacyjno-educacyjnych w ogólnoregionalnych mediach, w szczególności w mediach publicznych, spotkania z pracownikami i pracodawcami promujących równy dostęp osób starszych do rynku pracy oraz inwestowanie w szkolenie starszych pracowników.	2014	2020	<ul style="list-style-type: none"> - samorząd województwa - samorządy powiatów - samorządy gmin - jednostki organizacyjne pomocy i integracji społecznej - instytucje rynku pracy (Wojewódzki Urząd Pracy, powiatowe urzędy pracy, agencje zatrudnienia, instytucje szkoleniowe, instytucje dialogu społecznego, instytucje partnerstwa lokalnego) - podmioty ekonomii społecznej - organizacje pozarządowe - placówki oświatowe - regionalne i lokalne media
Działanie 3.4.2. Organizowanie szkoleń i doradztwa dla pracodawców w zakresie zarządzania wiekiem.			
Działanie 3.4.3. Promocja metody mentoringu osób starszych o t.j. opieki starszego pracownika nad młodszym np. poprzez realizację wspólnych działań, projektów itp.			

Działania	Od kiedy	Do kiedy	Realizatorzy
OBSZAR IV: TURYSTYKA, SPORT I REKREACJA			
Cel szczegółowy 4.1. Rozbudowa i dostosowanie bazy turystycznej i sportowo-rekreacyjnej (sezonowej i całorocznej) do potrzeb i zainteresowań osób starszych.			
Działanie 4.1.1. Promowanie korzyści płynących ze stworzenia lub dostosowania obiektów turystycznych i sportowo-rekreacyjnych oraz ich oferty do potrzeb i zainteresowań osób starszych.	2014	2020	<ul style="list-style-type: none"> - samorząd województwa - samorządy powiatów - samorządy gmin - Regionalna Organizacja Turystyczna - Lokalne Organizacje Turystyczne - Lokalne Grupy Działania - operatorzy turystyczni - zarządcy i właściciele obiektów turystycznych i sportowo-rekreacyjnych - organizacje turystyczne, kluby i związki sportowe - organizacje pozarządowe - regionalne i lokalne media
Działanie 4.1.2. Tworzenie nowych i dostosowywanie już istniejących obiektów turystycznych i sportowo-rekreacyjnych oraz ich ofert, do potrzeb i zainteresowań osób starszych (np. orliki, baseny, siłownie).			
Działanie 4.1.3. Rozbudowa szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych) przyjaznych seniorom.			
Cel szczegółowy 4.2. Zwiększenie całorocznej oferty turystycznej i sportowo-rekreacyjnej przyjaznej seniorom.			
Działanie 4.2.2. Tworzenie partnerstw (związków) usługodawców w obszarze turystyki, sportu i rekreacji na rzecz powstania zintegrowanej oferty usług przyjaznych seniorom oraz włączanie osób starszych w budowanie ww. oferty.	2014	2020	<ul style="list-style-type: none"> - samorząd województwa - samorządy powiatów - samorządy gmin - Regionalna Organizacja Turystyczna - Lokalne Organizacje Turystyczne - Lokalne Grupy Działania - operatorzy turystyczni - zarządcy i właściciele obiektów turystycznych i sportowo-rekreacyjnych - organizacje turystyczne, kluby i związki sportowe
Działanie 4.2.3. Promowanie dobrych praktyk w zakresie tworzenia, dostosowywania i funkcjonowania oferty turystycznej i sportowo-rekreacyjnej przyjaznej seniorom np. poprzez utworzenie banku dobrych praktyk.			

Działania	Od kiedy	Do kiedy	Realizatorzy			
Działanie 4.2.4. Wzmocnienie kontaktów międzynarodowych w obszarze turystyki (wymiany międzynarodowe) na rzecz budowania oferty turystycznej i sportowo-rekreacyjnej przyjaznej osobom starszym m.in. poprzez wolontariat międzynarodowy.			<ul style="list-style-type: none"> - organizacje pozarządowe - regionalne i lokalne media 			
Działanie 4.2.5. Zlecenie organizacjom pozarządowym zadań z zakresu turystyki, sportu i rekreacji osób starszych.						
Działanie 4.2.6. Realizacja projektów/programów z zakresu turystyki, sportu i rekreacji osób starszych (w tym finansowanych ze środków zewnętrznych, m.in. europejskich).						
Cel szczegółowy 4.3. Zwiększenie aktywności turystycznej i sportowo-rekreacyjnej seniorów.						
Działanie 4.3.1. Korzystanie z potencjału osób starszych w organizowaniu przedsięwzięć turystycznych i sportowo-rekreacyjnych np. w roli przewodników turystycznych, pilotów wycieczek itp.	2014	2020	<ul style="list-style-type: none"> - samorząd województwa - samorządy powiatów - samorządy gmin - Regionalna Organizacja Turystyczna - Lokalne Organizacje Turystyczne - Lokalne Grupy Działania - operatorzy turystyczni - zarządcy i właściciele obiektów turystycznych i sportowo-rekreacyjnych - organizacje turystyczne, kluby i związki sportowe - organizacje pozarządowe - placówki oświatowe - regionalne i lokalne media 			
Działanie 4.3.2. Organizowanie kampanii społecznych, kampanii informacyjno-edukacyjnych, produkcja i emisja w mediach, regionalnych programów. na temat korzyści i efektów aktywności turystycznej i sportowo-rekreacyjnej seniorów oraz organizowanie spotkań, debat itp. w powyższym zakresie.						
Działanie 4.3.3. Organizowanie kursów, szkoleń w celu przygotowania wykwalifikowanej kadry animatorów, instruktorów do pracy z osobami starszymi.						
Działanie 4.3.4. Tworzenie i funkcjonowanie seniorskich sekcji, grup, klubów turystycznych, sportowych i rekreacyjnych.						
Działanie 4.3.5. Uruchomienie projektów wymiany międzynarodowej seniorów.						

Działania	Od kiedy	Do kiedy	Realizatorzy
Działanie 4.3.6. Organizacja projektu sportowo-promocyjnego Warmia Mazury Senior Games i innych rozgrywek sportowo-rekreacyjnych aktywizujących osoby starsze.			
Działanie 4.3.7. Tworzenie miejsc infrastruktury rekreacyjnej przyjaznej seniorom, tj.: siłownie zewnętrzne, ścieżki zdrowia, itp.			
Działanie 4.3.8. Prezentowanie oferty turystycznej i sportowo-rekreacyjnej w dziale SENIORZY na portalu turystycznym http://mazury.travel			